

Úvod

Z pohľadu ekonomickej teórie môžeme zahraničný obchod¹ definovať ako tú časť sféry obehu tovaru a služieb, ktorá predstavuje výmenu so zahraničím. Má dve základné funkcie – **transformačnú a rastovú**.²

Transformačná funkcia sa dá definovať ako prispôsobovanie (transformácia) vytvoreného hrubého domáceho produktu pred jeho použitím. Spotrebiteľom v danej krajine umožňuje touto cestou spotrebovať aj tovary a služby, ktoré krajina nie je sama schopná produkovať.

Rastová funkcia reprezentuje vplyv ZO na efektívne využívanie domácich zdrojov. Krajina sa orientuje na výrobu tovarov a služieb, ktoré je schopná vyrábať za relatívne lepších podmienok ako obchodní partneri, čo umožňuje efektívnejšiu alokáciu dostupných zdrojov vo vnútri danej krajiny a tým vytvára dodatočné možnosti ekonomického rastu (z pohľadu teórie sa tak deje na základe princípu komparatívnej výhody popísanej už Davidom Ricardom³).

Tieto funkcie ZO sa realizujú v dvoch rovinách:

1. zvýšenie odbytu v zahraničí (exportu) umožňuje domácim producentom zvýšiť stupeň špecializácie a tým aj efektívnosti vzhľadom na dosahované nižšie jednotkové náklady
2. dovozom si krajina zabezpečuje statky, ktoré sama nevyrába, resp. ktoré by bola schopná produkovať len s vyššími nákladmi.

Slovenská republika patrí medzi krajiny, pre ktoré je ZO bytostne dôležitý. Dôvodom je malý vnútorný trh, ktorý nepokrýva surovinové a materiálové požiadavky slovenského hospodárstva, a zároveň spôsobuje značnú závislosť na umiestňovaní domácej produkcie na zahraničných trhoch, keďže slovenský trh neposkytuje dost' priestoru pre umiestnenie domácej výroby. Slovensko navyše zdedilo z predtransformačného obdobia rozsiahle výrobné kapacity, ktoré nemajú odbyt na domácom trhu (stačí spomenúť závody ťažkého strojárstva existujúce po celom Slovensku, ktoré začali v transformačnom období postupne prepúšťať zamestnancov a krachovať), pričom existujúca základňa na druhej strane neposkytovala domácemu trhu požadovaný sortiment výrobkov, najmä spotrebného a investičného charakteru (správa OECD, 1999).

¹ ďalej ZO

² Yarbrough, B.V. and Yarbrough, R.M.: *The world economy (Trade and finance)*, Dryden Press, Fort Worth, 1994

Zahraničný obchod SR je jednou z oblastí, ktoré obdobie transformácie poznačilo najcitelnejšie. Prejavilo sa to v nominálnom raste aj výraznej zmene teritoriálnej štruktúry zahranično-obchodnej výmeny. Nominálny rast súvisel so zrušením štátneho monopolu v oblasti zahranično-obchodných vzťahov po roku 1989, čo umožnilo podnikavým súkromným osobám a firmám navigovať svoje ekonomické aktivity do tejto rozvíjajúcej sa sféry s dobrými vyhliadkami na zisk hlavne v porovnaní s domácou ekonomikou, ktorá je neporovnateľne slabšia ako rozvinuté trhové ekonomiky. Ťažisko obchodnej výmeny sa presunulo z trhov bývalej RVHP predovšetkým do Európskej únie.

S liberalizáciou ZO sa ale vynorili problémy, z ktorých niektoré pretrvávajú dodnes. Spomeňme donedávna chronické prebytky dovozov nad vývozmi tovarov, nedostatočnú zmenu komoditnej štruktúry, kde významnú časť vývozov tvoria produkty na nižšej úrovni spracovania, s nižšou pridanou hodnotou. Konkurencie-schopnosť týchto produktov je pritom veľmi citlivá na cenové zmeny na svetových trhoch. Na strane dovozu zostáva Slovensko aj naďalej závislé na dodávkach strategických surovín, predovšetkým ropy a zemného plynu z Ruska. Nedostatočná reštrukturalizácia podnikov a zaostalosť používaných technológií navyše zachováva surovinovú náročnosť výroby a neumožňuje zmeny v oblasti komoditnej štruktúry vývozu.

Tieto a ďalšie problémy ZO SR budeme postupne podrobne rozoberať a analyzovať v ďalšej práci, a to aj za pomoci komparácie so ZO Českej republiky.

³ Holman, R a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*, Praha, C-H. Beck, 1999

1. Determinanty ZO SR

Pri analýze zahraničného obchodu tej ktorej krajiny je veľmi dôležité preskúmať determinanty ZO danej krajiny, keďže práve tie rozhodujúcou mierou vplývajú na objem, komoditnú a teritoriálnu štruktúru ZO. Determinanty ZO SR môžeme rozdeliť na *všeobecné* (vyplývajúce z niektorých teoretických konceptov ZO) a *špecifické* (vlastné Slovenskej republike pre jej polohu, históriu, politickú situáciu a pod.).

1.1 Determinanty zahraničného obchodu z pohľadu teórie⁴

Ak pristupujeme k zahraničnému obchodu čiste zo strany ekonomickej teórie, objavíme niekoľko teoretických konceptov, ktoré nám pomôžu odhaliť základné determinanty ZO.⁵

Ako jeden z prvých (a do dnešných dní najpoužívanejších) sa núka **Ricardov koncept komparatívnej výhody**. Pri objasnení princípu komparatívnej výhody použil Ricardo zjednodušený príklad, v ktorom za jediný vstup pri výrobe pokladá prácu. Jediným determinantom ZO sa v tomto prípade stáva *relatívna produktivita práce*.⁶ Krajina exportuje komoditu, pri výrobe ktorej má absolútnu výhodu (*Adam Smith*, 1776) alebo relatívne nižšiu komparatívnu nevýhodu (resp. relatívne vyššiu produktivitu práce) ako pri výrobe druhej komodity a naopak dováža komoditu, pri výrobe ktorej má absolútnu nevýhodu alebo relatívne vyššiu komparatívnu nevýhodu (relatívne nižšiu produktivitu práce) ako pri výrobe druhej, pričom o komparatívnej nevýhode (respektíve výhode) rozhoduje v Ricardovom jednoduchom príklade *len* produktivita práce. V tomto prípade dôjde k úplnej špecializácii.

Ricardov koncept ale nie je jediným, ktorý dáva predstavu o determinantoch zahraničného obchodu. V modernej ekonómii týkajúcej sa ZO sa dostalo náležitej pozornosti tzv. **factor endowments theory**⁷, ktorej autormi sú švédski ekonómovia *E. F. Hecksher* a *B. Ohlin* (podľa

⁴ teoretické poznatky k tomuto oddielu som čerpal z publikácií: Brenton P., Scott H., Sinclair P.: *International trade*, Oxford University Press, 1997; K. E. Mordechai: *International economics- A policy approach*, Dryden Press, 1998 pozri aj: Lindert H. P., Pugel A.T.: *International economics*, Irwin, 1996 a Robert Holman a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*, Praha, C-H. Beck, 1999

⁵ Tieto koncepty (ako množstvo iných vo svete ekonomickej teórie) ale fungujú iba na základe striktných predpokladov, ktoré sú však v reálnom svete len obtiažne splniteľné. Mojim zámerom je preto poskytnúť istý obraz a teoretické pozadie determinantov ZO, a nie striktnie sa týchto teórií pridržať.

⁶ Pre podrobnejšiu predstavu viz. Holman, R.: *Dějiny ekonomického myšlení*, Praha, C-H. Beck, 1999

⁷ Pre podrobnejšiu predstavu viz. Kreinin E. Mordechai: *International economics – A policy approach*, str. 54 - 60 The Dryden Press, 1998

nich je teória aj pomenovaná). Na základe tejto teórie bude krajina vyvážať produkty, pri výrobe ktorých sa v porovnaní s výrobou iných produktov relatívne intenzívne využíva výrobný faktor, ktorým je krajina relatívne dobre vybavená (endowed) v porovnaní s obchodnými partnermi. Neskôr bola táto teória doplnená ešte konceptom známym ako *Stolper-Samuelsonov* efekt.

V súčasnosti je čoraz rozhodujúcejším faktorom ovplyvňujúcim skladbu ZO **technologická úroveň výroby**. Ricardov aj Hecksher-Ohlinov koncept sa dá tiež ľahko upraviť do podmienok rozdielnych technologických možností výroby jednotlivých účastníkov zahranično-obchodnej výmeny.

Ako prvý vzal explicitne do úvahy rozdielne technologické možnosti *Posner* (1961). Jeho teória technologickej medzery (technology-gap) berie do úvahy skutočnosť, že v reálnom svete sa kontinuálne vyvíjajú nové produkty a technologické procesy, čo dáva krajine, ktorá je „hostiteľom“ týchto inovácií, na určitú dobu technologickú výhodu nad ostatnými krajinami. Táto krajina sa tak môže stať producentom a exportérom produktu, ktorého sa zmena týka, aj keď nemá zjavnú komparatívnu výhodu v zmysle dobrej relatívnej vybavenosti výrobnými faktormi, ktoré sa vo výrobe tohto produktu intenzívne využívajú. Obchod sa uskutoční napriek tomu, pretože čas, pokiaľ sa vyvinie dopyt po danom produkte v iných krajinách (demand gap) je obvykle kratší ako doba potrebná na implementovanie nových výrobných postupov a technológií v zahraničí (imitation gap). Krajiny, ktoré majú trvalo rýchlu mieru inovácií budú exportovať technologicky náročné produkty do krajín, ktoré majú túto mieru inovácií pomalšiu. Krajiny s podobne rýchlou mierou inovovania (a teda rozsiahlymi investíciami do výskumu a vývoja) budú ale taktiež navzájom obchodovať, keďže povaha týchto inovácií, nové produkty a výrobné procesy, sa medzi jednotlivými krajinami budú líšiť⁸. Keďže aktivity smerované do výskumu a vývoja intenzívne využívajú kvalifikovanú pracovnú silu, krajiny, ktoré sú relatívne dobre vybavené týmto výrobným faktorom, budú vykazovať tendenciu byť inovatívne. Tento výrobný faktor je ale relatívne drahý, a teda miera inovácie bude najvyššia v bohatých rozvinutých krajinách.

Avšak táto teória nie je schopná vysvetliť prečo sa hneď od počiatku novej výroby neprejde do podmienok nižších nákladov. Vysvetlenie ponúka *Vernon* (1966). Vernonova **teória produkčného cyklu** začína predpokladom, že všetky firmy v rozvinutých krajinách majú prístup k rovnakej technológii a know-how. Aplikácia týchto poznatkov si vyžaduje podnikateľov, ktorí

ale nie sú schopní rovnakej odozvy na núkajúce sa možnosti. Schopnosť reagovať na nové možnosti je podľa Vernona podmienená hladkou komunikáciou s trhom (čo je zase výsledkom geografickej blízkosti). Vernon tiež zdôrazňuje dôležitosť tzv. *learning by doing* (čiže v podstate „učenia sa za chodu“) v raných štádiách existencie nového produktu, a podčiarkuje, že inovujúca krajina bude mať pravdepodobne v procese učenia komparatívnu výhodu. Spočiatku sa produkt vyrába a predáva len v inovujúcej krajine, neskôr sa krajiny s podobným príjmom začnú o produkt zaujímať. S rastom dopytu sa produkt stáva štandardizovaným a umožňuje prechod na masovejšiu výrobu (a tým úspory z rozsahu), fyzický kapitál pravdepodobne nahradí ľudský kapitál. Zvyšuje sa dôraz na nízke výrobné náklady vzhľadom ku konkurenčným firmám v zahraničí, ktoré postupom času zavádzajú do svojej ponuky nový produkt. Ak náklady potrebné na export do zahraničia sú relatívne vysoké vzhľadom ku možnej úspore z výroby v zahraničí, prechádza sa v ďalšej fáze na výrobu v zahraničných nízko-nákladových podmienkach. Ak sa nový produkt stane plne štandardizovaným, kvalifikovaná pracovná sila prestáva hrať ústrednú rolu a produkcia sa môže presunúť až do rozvojových krajín, pričom výsledky Vernonovej teórie vo finálnej fáze sa zhodujú s výsledkami Hecksher-Ohlinovho modelu.

1.1.1 Ricardov koncept z pohľadu Slovenska

Ricardov koncept komparatívnej výhody môžeme na Slovensko uplatniť pomocou tzv. ukazovateľa odkrytých komparatívnych výhod RCA^9 .

Tabuľka č.1: Vývozné položky SR s najväčšou komparatívnou výhodou

Kapitola colného sadzovníka	RCA	Export*	Import*
72 Železo a oceľ	13,42	16,28	2,86
44 Drevo, drevené výrobky, a drevené uhlie	2,86	3,41	0,55
54 Chemický syntetický alebo umelý hodváb	2,74	2,95	0,21
62 Odevy a iné odevné doplnky, iné ako pletené	2,01	2,54	0,53
94 Nábytok, lekársko-chirurgický nábytok	1,87	2,76	0,89
39 plasty a výrobky z nich	1,81	5,03	3,21
40 Kaučuk a výrobky z neho	1,46	2,83	1,37
48 Papier, kartón, lepenka, výrobky z papiera	1,42	3,46	2,05
25 Soľ, síra, zem. a kam., sadra, vápno, cement	1,32	1,90	0,58
64 Obuv	1,19	1,75	0,56

⁸ čo vysvetľuje mimo iného aj obchod medzi krajinami, ktoré sú podobne vybavené jednotlivými výrobnými faktormi a produkujú podobné výrobky (intra-industriálny obchod)

⁹ RCA (Revealed Comparative advantage) = (podiel exportu vybranej skupiny tovarov na celkovom exporte) – (podiel dovozu danej skupiny na celkovom dovoze)

70 Sklo a sklenené výrobky	1,12	1,64	0,52
89 Lode, člny a plávajúce konštrukcie	0,89	0,90	0,01
86 Železničné a električkové lokomotívy	0,87	1,41	0,55
73 Výrobky zo železa a ocele	0,83	4,16	3,33
87 Vozidlá iné ako koľajové	0,81	5,25	4,44
76 Hliník a výrobky z hliníka	0,30	1,34	1,04
29 Organické chemické výrobky	0,22	3,03	2,81
4 Mlieko a mliečne výrobky, vajcia, med	0,19	0,57	0,38
Spolu		61,42	26,09

**Percentuálny podiel na exporte alebo importe. Komparatívne výhody podľa ukazovateľa RCA a podielu na exporte za rok 1994.*

Prameň: Ministerstvo hospodárstva SR

Tabuľka č.2: Vývozné položky SR s najväčšou komparatívnou výhodou

Kapitola colného sadzobníka	RCA	Export*	Import*
72 Železo a oceľ	8,15	10,63	2,48
87 Vozidlá iné ako koľajové	6,27	18,86	12,62
62 Odevy a iné odevné doplnky, iné ako pletené	3,15	3,72	0,56
48 Papier, kartón, lepenka, výrobky z papiera	1,76	3,59	1,84
44 Drevo, drevené výrobky, a drevené uhlie	1,74	2,44	0,71
76 Hliník a výrobky z hliníka	1,51	2,52	1,01
54 Chemický syntetický alebo umelý hodváb	1,22	1,70	0,48
64 Obuv	0,98	1,72	0,75
94 Nábytok, lekársko-chirurgický nábytok	0,93	2,23	1,30
25 Soľ, síra, zem. a kam., sadra, vápno, cement	0,91	1,27	0,37
70 Sklo a sklenené výrobky	0,79	1,40	0,61
89 Lode, člny a plávajúce konštrukcie	0,76	1,17	0,41
29 Organické chemické výrobky	0,63	2,52	1,90
73 Výrobky zo železa a ocele	0,61	3,54	2,93
86 Železničné a električkové lokomotívy	0,58	1,54	0,96
40 Kaučuk a výrobky z neho	0,57	2,07	1,51
4 Mlieko a mliečne výrobky, vajcia, med	0,25	0,44	0,19
39 plasty a výrobky z nich	0,24	3,74	3,51
Spolu		65,1	34,13

**Percentuálny podiel na exporte alebo importe. Komparatívne výhody podľa ukazovateľa RCA a podielu na exporte za rok 1998.*

Prameň: Ministerstvo hospodárstva SR

Údaje v tabuľkách 1 a 2 ukazujú, že Slovensko dosahuje najväčšie komparatívne výhody vo výrobe produktov určených pre výrobnú spotrebu¹⁰ a pre krátkodobú spotrebu (odevy, obuv, výrobky z papiera a kartónu), teda tradične v sektoroch s nízkou pridanou hodnotou. Pozitívom z tohto pohľadu sa javí produkcia motorových vozidiel a príslušenstva¹¹. Ako vyplýva z porovnania tabuliek 1 a 2, v roku 1998 si okruh 18 položiek udržal najväčšiu komparatívnu výhodu, pričom došlo u niektorých k posunu relatívnej váhy. Potešiteľným je najmä posun skupiny *vozidlá iné ako kolajové*, kam patrí aj produkcia spomínaného Volkswagenu, keďže toto odvetvie má tradične vyššiu pridanú hodnotu. Vývoz všetkých týchto tovarových skupín predstavuje významný podiel na produkcii príslušných odvetví, z čoho vyplýva ich tamer existenčná závislosť na ZO. Všimnime si, že podiel týchto 18 tovarových skupín na celkovom vývoze bol v roku 1994 61,42%, zatiaľ čo podiel na dovoze 26,09%, pričom v roku 1998 ešte vzrástol na 65,1%, zatiaľ čo podiel na dovoze v tomto roku je 34,13%. Výrobky s najväčšou komparatívnou výhodou teda naozaj tvoria významnú časť slovenského exportu. Okruh daných 18 položiek si pritom stabilne udržuje najvyššiu komparatívnu výhodu aj v ďalšom období, čo potvrdzujú údaje z roku 2001¹².

Na danú problematiku sa môžeme pozrieť aj z opačnej strany, a síce preskúmať položky ZO SR s najväčšou komparatívnou nevýhodou.

Tabuľka č.3: Dovozné položky s najväčšou komparatívnou nevýhodou

Kapitola colného sadzobníka	RCA	Import*	Export*
27 Nerastné palivá, minerálne oleje a výrobky	-14.62	19.26	4.64
84 Jadrové reaktory, kotly, stroje, prístroje	-6.97	14.86	7.89
85 Elektrické stroje a zariadenia a ich časti	-2.56	6.92	4.35
26 Rudy kovov, strojky a popoly	-1.93	2.03	0.09
90 Nástroje a prístroje optické	-1.9	3.4	1.5
30 Farmaceutické výrobky	-1.02	2.29	1.27
38 Rôzne chemické výrobky	-0.42	1.43	1.01
88 Lietadlá, kozmické lodi a ich časti	-0.32	0.43	0.12
28 Anorganické chemické výrobky	-0.14	1.18	1.05
Spolu		51.81	21.92

¹⁰ patria sem: železo a oceľ, výrobky zo železa a ocele, hliník a výrobky z hliníka, chemický syntetický a umelý hodváb, soľ, síra, zeminy a kamenie, sadra, vápno, cement

¹¹ zaujímavú úlohu hrá v tomto sektore produkcia automobilky Volkswagen Bratislava, o ktorej sa zmienime neskôr v samostatnej časti

¹² pozri Jakoby M. in *Hospodárska politika na Slovensku 2000-2001* (str. 175), 2003

**Percentuálny podiel na exporte alebo importe. Komparatívne nevýhody podľa ukazovateľa RCA a podielu na dovoze za rok 1994.*

Prameň: Ministerstvo hospodárstva SR

Tabuľka č.4: Dovozné položky s najväčšou komparatívnou nevýhodou

Kapitola colného sadzobníka	RCA	Import*	Export*
27 Nerastné palivá, minerálne oleje a výrobky	-7.47	11.02	3.52
84 Jadrové reaktory, kotly, stroje, prístroje	-7.12	15.33	8.17
85 Elektrické stroje a zariadenia a ich časti	-3.18	11.01	7.8
30 Farmaceutické výrobky	-1.61	2.47	0.85
90 Nástroje a prístroje optické	-1.6	2.45	0.84
26 Rudy kovov, strojky a popoly	-1.06	1.13	0.08
38 Rôzne chemické výrobky	-0.66	1.21	0.54
28 Anorganické chemické výrobky	-0.5	1.13	0.62
88 Lietadlá, kozmické lodi a ich časti	-0.49	0.62	0.13
Spolu		46.37	22.56

**Percentuálny podiel na exporte alebo importe. Komparatívne nevýhody podľa ukazovateľa RCA a podielu na dovoze za rok 1998.*

Prameň: Ministerstvo hospodárstva SR

Tabuľky 3 a 4 opäť potvrdzujú teóriu komparatívnych výhod, keďže týchto deväť tovarových skupín s najväčšou komparatívnou nevýhodou sa podieľa na celkovom slovenskom importe až 51,81%, zatiaľ čo na exporte iba 21,92% (rok 1994), a 46,37% na importe a 22,56% na exporte v roku 1998. Tabuľky navyše potvrdzujú závislosť Slovenska na dodávkach najmä nerastných palív, čo v konečnom dôsledku oslabuje hospodárstvo SR a zapríčiňuje výrazne nepriaznivú obchodnú bilanciu s Ruskom, ako takmer výhradným dodávateľom nerastných palív.

1.1.2 Hecksher-Ohlinov teorém z pohľadu Slovenska

Začiatkom 90-tych rokov (1990,1993) bol kurz koruny dvakrát devalvovaný, čím sa zabezpečila cenová konkurencie-schopnosť slovenskej produkcie. Po roku 1994 však začínajú tieto efekty vyprchávať, koruna vplyvom fixného menového kurzu a inflácie prevyšujúcej hodnoty v západných krajinách reálne zhodnocuje a cenová konkurencie-schopnosť sa postupne stráca, pričom vláda svojimi krokmi nedokázala zabezpečiť potrebné inštitucionálne a vecné

predpoklady na prechod k produkcii založenej na necenovej konkurencie-schopnosti (chýba zahraničný kapitál, zlyháva privatizácia a reštrukturalizácia podnikovej sféry). Za týchto podmienok sa jedným z dominantných determinantov ZO SR stáva práve Hecksher-Ohlinov koncept, ktorý nahrádza pokles necenovej konkurencie-schopnosti slovenskej produkcie.

Slovensko sa na zahraničných trhoch tradične presadzuje výrobkami pracovne náročnými (ide o výrobky krátkodobej spotreby a výrobky určené do výrobnéj spotreby, čo potvrdzujú aj Tabuľky 1 a 2), ktoré dosahujú najvyššie hodnoty koeficientu pokrytia dovozu vývozom¹³. Tento fakt je vlastne potvrdením Hecksher-Ohlinových záverov keďže pri výrobe v tradičných pracovne a kapitálovo náročných odvetviach dochádza k relatívne intenzívnemu využívaniu kvalifikovanej a lacnej pracovnej sily, ktorou je Slovensko relatívne dobre vybavené v porovnaní s obchodnými partnermi. Dokumentuje to najmä tradícia kvalitného vzdelávania¹⁴, nízka úroveň miezd v porovnaní s obchodnými partnermi (Tabuľka 5) a vysoká miera nezamestnanosti¹⁵ (Pozri Prílohu), ktorá zabraňuje vzniku výraznejšieho tlaku na nárast miezd.

Tabuľka č.5: Priemerná mesačná nominálna mzda v USD

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
ČR	203	243	313	362	341	366	370	353	389	484
SR	175	196	242	266	275	284	259	247	256	298

Prameň: WIIW¹⁶

Takto sa výrobcom aspoň spočiatku darilo vyrovnávať pokles cenovej konkurencie-schopnosti znižovaním jednotkových nákladov produkcie prostredníctvom intenzívneho využívania lacnej pracovnej sily. Tá prestala byť rozhodujúcim faktorom až po roku 1996, kedy po prvý raz došlo k výraznému predstihu rastu reálnych miezd pred produktivitou práce. Rok 1996 sa tak skončil s dovedy rekordným obchodným deficitom 70,2 mld. Sk, ktorý bol prekonaný až o dva roky neskôr (82,9 mld. Sk).

¹³ v tejto skupine výrobkov je koeficient pokrytia dovozu vývozom 1,39, zatiaľ čo v porovnateľne malých hospodársky vyspelých ekonomikách dosahuje len výšku 0,77 (*Outrata, 1998*)

¹⁴ pre bližšie informácie pozri bakalársku prácu M. Matejašáka: *Príliv priamych zahraničných investícií do Českej a Slovenskej republiky v rokoch 1993-2003* (str.14-15), 2004

¹⁵ na Slovensku môžeme bohužiaľ výstižne hovoriť o Marxovej „rezervnej armáde nezamestnaných“

1.2 Determinanty ZO SR ako výsledok slovenských špecifik

Je však nesporným faktom, že tvorba a skladba ZO SR je v súčasnosti výsledkom súhry uvedených teoretických konceptov a niektorých pozoruhodných slovenských špecifik, z ktorých najvýznamnejšie rozoberieme v nasledujúcej časti.

1.1.1 Dedičstvo CPE

K hlavným determinantom ZO SR prirodzene od počiatku patrilo dedičstvo desaťročia trvajúcej centrálne plánovanej ekonomiky. Už pred rokom 1993 sa prejavuje technologickou zaostalosťou a surovinou náročnosťou domácej produkcie, čo znižuje jej konkurencie-schopnosť na svetových trhoch, výraznou orientáciou na výrobu v odvetví ťažkého strojárstva (ktoré ale pádom železnej opony viacmenej stratilo odbytko) a silnou orientáciou na trhy bývalej RVHP¹⁷ (ekonomiky týchto krajín sami oslabené dlhotrvajúcim obdobím socializmu ale nemohli SR poskytnúť dostatočne lukratívne odbytko pre domácu produkciu). K týmto faktorom treba prirátať potrebu zavedenia súkromného vlastníctva ako základnej inštitúcie trhovej ekonomiky, liberalizáciu cien, liberalizáciu v oblasti ZO a dôslednú reštrukturalizáciu podnikovej sféry.

Dedičstvo CPE sa ale nedá zmazať zo dňa na deň a tak aj v začiatkoch skúmaného obdobia (rok 1993) pretrvávajú v slovenskej ekonomike niektoré neduhy, ktoré môžeme pripísať na vrub desaťročiam plánovaného hospodárstva. Podľa správy NBS (1993) zdedilo Slovensko z predošlého obdobia nadmerný podiel ťažkých výrob a prvovýrob v priemyselnej štruktúre a v jej rámci veľmi zlý stav veľkých zbrojárskych podnikov. Táto správa ale v žiadnom prípade nespochybňuje už dosiahnuté úspechy v oblasti transformácie vlastníckych práv, liberalizácie cien a ZO.

Prioritou sa teda ukázala rýchla reštrukturalizácia a privatizácia podnikovej sféry, ktorá mala podniky ozdraviť, pripraviť na efektívne fungovanie v podmienkach trhovej ekonomiky a v neposlednom rade zlepšiť konkurencie-schopnosť slovenskej produkcie v zahraničí. V tejto

¹⁶ WIIW: „*Handbook of Statistics: Countries in Transition 2003*“, WIIW-WIFO, Vienna, 2003; porovnanie práve s ČR sa núka ako najvhodnejšie vzhľadom k veľkej obchodnej výmene medzi oboma krajinami a príbuznými podmienkami pracovného trhu v týchto krajinách

oblasti ale dlho zostávalo len pri príslušoch. Reštrukturalizácia sa vôbec neudiala rýchlo, v podstate sa ťahala až do konca 90-tych rokov, o hĺbkovej a dôkladnej môžeme hovoriť iba ako o „zbožnom prianí“. Vlády až do roku 1999 nemali jasnú predstavu programu reštrukturalizácie podnikov, chýbala dostatočná ochrana súkromného vlastníctva, výkon vlastníckych práv nebol spojený s vlastníctvom týchto práv (čím vzniká veľké riziko morálneho hazardu), chýba tvrdé rozpočtové obmedzenie a situácii nepomáha ani obrovský neduh bankovej a podnikovej sféry – krížové vlastníctvo¹⁸. Až v roku 1999 sa vláde načrtol jasný program reštrukturalizácie podnikov prostredníctvom správy misie *Svetovej banky* (1999), podľa ktorej má program reštrukturalizácie obsahovať:

- Reštrukturalizáciu a privatizáciu štátnych bánk. Súkromné banky pritvrdia rozpočtové obmedzenia podnikov do takej miery, že môžeme rátať s mnohými zmenami vlastníctva podnikov.
- Reštrukturalizáciu zlých úverov bánk. Aj tu treba rátať so zmenami vlastníctva podnikov.
- Zlepšenie právneho rámca (zákon o bankrote a vyrovnaní¹⁹, obchodný zákonník, občiansky zákonník, zákon o bankách, daňové zákony) a súdnej infraštruktúry
- Reguláciu a privatizáciu verejnoprospešných podnikov.

Tento program výrazne napomohol reštrukturalizácii podnikovej sféry, ktorá je v dnešnej dobe do značnej miery ukončená. Dôkazom sú zvyšujúce sa objemy priamych zahraničných investícií smerujúcich na Slovensko²⁰, ktoré sa síce v platobnej bilancii²¹ SR spočiatku prejavujú ako pasíva, no v konečnom dôsledku smerujú často do exportne výkonných odvetví, a teda v budúcnosti môžeme očakávať ich kladný prínos do oblasti ZO SR.

Zmazať dedičstvo dlhotrvajúcej CPE sa ukázalo byť obťažnou úlohou, ktorú sa však v posledných rokoch darí splňať. Slovenský trh je liberalizovaný, existujúci inštitucionálny rámec

¹⁷ ZSSR, Česko-Slovensko, Poľsko, NDR, Maďarsko, Bulharsko, Rumunsko, Vietnam, Mongolsko, Kuba

¹⁸ javy krížového vlastníctva a morálneho hazardu môžeme pripísať na vrub masovej kupónovej privatizácii, pri ktorej došlo k bizarnej situácii, kedy banky vlastní fondy vykonávajúce vlastnícke práva podnikov, ktoré u danej banky žiadajú o úvery. Samozrejme sa tak tvorí mäkké rozpočtové obmedzenie, dochádza k zlému úverovaniu a bankový sektor sa tým stáva nezdravým. Problémy vyvrcholili krachom mnohých podnikov a bánk (k čomu výrazne prispel aj neslávne slávny slovenský jav tunelovania).

¹⁹ veľkými zastáncami tvrdého rozpočtového obmedzenia v procese transformácie (a tým aj zákona o bankrote a vyrovnaní) sú mnohí významní ekonómovia, za všetkých spomeňme napr. Janosa Kornaia

²⁰ viac v časti 1.2.4

²¹ zahŕňa obchodnú bilanciu, bilanciu služieb, bilanciu výnosov, bilanciu transferov, bilanciu dlhodobého kapitálu, bilanciu krátkodobého kapitálu, zmenu devízových rezerv (Cahlík, Makroekonómie, str. 117)

sa blíži rámcom vyspelých krajín západnej Európy, Slovensko je členom Európskej únie, čo sa výrazne odrazilo v teritoriálnej štruktúre ZO, prebehla reštrukturalizácia bankovej aj podnikovej sféry. To všetko vytvára dobré predpoklady na postupné zvyšovanie konkurencie-schopnosti slovenských výrobkov na svetových trhoch.

1.1.2 Vývoj menového kurzu slovenskej koruny²²

Cieľom centrálnej banky počas 90-tych rokov bolo podľa zákona o Štátnej banke česko-slovenskej a neskoršieho zákona o Národnej banke Slovenska zabezpečenie stability meny, pričom stabilitu meny môžeme posudzovať podľa dvoch aspektov, a síce vnútorného a vonkajšieho. Interná stabilita meny predstavuje stabilitu domácich cien, a teda nízku mieru inflácie. Externou stabilitou meny chápeme stabilný výmenný kurz. Oba faktory vo veľkej miere ovplyvňujú ZO SR, a preto sa v tejto kapitole bližšie pozrieme na vonkajšiu i vnútornú stabilitu meny a na spôsob, akým ovplyvnili ZO SR v skúmanom období.

Prvýkrát bola československá koruna výrazne devalvovaná niekoľkokrát v druhej polovici roku 1990, aby sa znížil rozdiel medzi oficiálnym a paralelným kurzom čierneho trhu, čím sa vytvorili podmienky na zavedenie vnútornej konvertibility koruny k 1.1.1991. Zavedenie vnútornej konvertibility znamenalo neobmedzený prístup k cudzej mene pre všetky tuzemské právnické osoby pre obchodné účely, čo malo samozrejme pozitívny vplyv na vývoj ZO. Prvý významný míľnik vo vývoji menového kurzu slovenskej koruny bol 8. február 1993, kedy došlo k rozdeleniu bývalej česko-slovenskej meny Kčs na dve meny: slovenskú korunu (Sk) a českú korunu (Kč). Funkcie Štátnej banky česko-slovenskej prebrala v plnej miere Národná banka Slovenska. Splnenie cieľa udržať vnútornú konvertibilitu meny hneď spočiatku sťažovalo viacero skutočností: v prvom rade to bol nepriaznivý vývoj bežného účtu platobnej bilancie²³ a z neho plynúce preddevalvačné očakávania. Dôsledkom týchto vplyvov bol tlak na devízové rezervy a tým aj na kurz slovenskej koruny. Udržanie vnútornej konvertibility sa dosiahlo len za cenu čiastočného obmedzenia administratívnymi opatreniami, z ktorých najvýznamnejším bola 10% devalvácia meny.

²² podľa NBS (1993-2004)

²³ zahŕňa obchodnú bilanciu, bilanciu služieb, bilanciu výnosov, bilanciu transferov (Cahlík, Makroekonomie)

K devalvácii došlo 10. júla 1993 a súčasne bola stanovená nová definícia menového koša, voči ktorému sa kurz koruny určoval fixne: USD 49,06% (1 USD=33,062 Sk); DEM 36,16% (1 DEM=19,255 Sk); ATS 8,07% (1 ATS=2,741 Sk); CHF 3,79% (1 CHF=21,637 SK); FRF 2,92% (1 FRF=5,669 Sk)²⁴. De facto to znamenalo ďalšie zlacnenie slovenskej produkcie na svetových trhoch, a teda jej zvýšenú cenovú konkurencie-schopnosť, ktorá sa nakrátko prejavuje v kladnom salde obchodnej bilancie za rok 1994. Referenčný kôš bol zjednodušený k 14. júlu 1994, keď sa zúžil na dve meny – 60% nemeckej marky (1 DEM=20,227 Sk), 40% amerického dolára (1 USD=31,209 Sk). Zachovanie fixného kurzu slovenskej koruny pri fluktuáčnom pásme 1,5% a narastajúca dôvera v slovenskú korunu (súvisajúca pravdepodobne s priaznivým vývojom bežného účtu platobnej bilancie, ktorý v roku 1995 vykázal aktívne saldo vo výške 19,3 mld. Sk) spolu s vyššou infláciou ako u obchodných partnerov však v podstate viedla ku reálnemu zhodnocovaniu koruny, čím sa slovenský trh zatraktívnil pre zahraničných producentov, zatiaľ čo ceny slovenských výrobcov strácali konkurencie-schopnosť na zahraničných trhoch. Tieto faktory postupne viedli k zhoršovaniu obchodnej bilancie a následne aj stavu na bežnom účte platobnej bilancie (už v roku 1996 opäť vykazuje schodok v objeme 59,5 mld. Sk). Na tento vývoj nadviazal aj vývoj v roku 1997, kedy reálny výmenný kurz Sk naďalej zhodnocuje, pričom sa ale postupne rozširuje fluktuáčne pásmo až na úroveň 7%, čo je predzvesťou uvoľnenia režimu menového kurzu Sk. Príčinou rozšírenia fluktuáčného pásma v roku 1997 boli najmä pretrvávajúce vysoké úrokové miery lákajúce veľký príliv krátkodobého špekulatívneho kapitálu, ktorý sa opieral o garanciu fluktuáčného pásma menového kurzu slovenskej koruny.

NBS sa v tomto období dostáva do vážnej dilemy – zrušiť alebo nezrušiť fixný menový kurz? Podľa *Sachsa* (1996) vyžaduje dlhodobé udržanie fixného kurzu vysokú štrukturálnu, cenovú a mzdovú flexibilitu, ktoré Slovensko v tom čase ako transformujúca sa krajina nemalo. Pri fixnom kurze sú navyše prítomné tendencie k reálnemu zhodnoteniu meny (na základe vyššej inflácie ako v krajinách referenčných mien koša, čo sa na Slovensku udialo), čo má nepriaznivý vplyv na konkurencie-schopnosť v ZO. Fixný kurz v rýchlo sa meniacich tranzitívnych podmienkach sa taktiež môže výrazne líšiť od ťažko stanoviteľnej rovnovážnej hodnoty kurzu. Ukazuje sa, že najmä v rokoch 1997 a 1998 (do zrušenia fixného kurzu) došlo k reálnemu

²⁴ čiže americký dolár, nemecká marka, rakúsky šiling, švajčiarsky frank, francúzsky frank

nadhodnoteniu slovenskej koruny. Udržiavanie fixného kurzu navyiac odbúrava užitočnú informáciu o menovej politike, ktorú poskytuje devízový trh²⁵.

Všetky spomenuté faktory, nepriaznivý stav na bežnom účte platobnej bilancie (na ktorom sa výrazne podieľala pasívna obchodná bilancia) a pokles prílivu zahraničných zdrojov na kapitálovom účte poukazovali na to, že fixný kurz nie je dlhodobo udržateľný. Tento negatívny vývoj vyvrcholil koncom augusta a v septembri roku 1998 „ruskou“ finančnou krízou, ktorá odčerpala obrovské množstvo devízových rezerv NBS a napomohla zrušeniu fixného menového kurzu a fluktuálneho pásma slovenskej koruny k 1. októbru 1998, čo pri očakávanej deprecii malo mimo iného viesť k posilneniu cenovej konkurencie-schopnosti slovenskej produkcie a zlepšeniu obchodnej bilancie. S účinnosťou k 1. októbru 1998 prestáva NBS garantovať fixný nominálny výmenný kurz slovenskej koruny v rámci 7%-ného fluktuálneho pásma. V dôsledku toho dochádza k znehodnoteniu meny o 19%. To už v nasledujúcom roku znamená výrazné zníženie deficitu obchodnej, a tým aj bežného účtu platobnej, bilancie.

Odvtedy slovenská koruna voľne pláva na základe obchodovania na devízovom trhu. Od 1. januára 1999 používa Národná banka Slovenska ako referenčnú menu pre svoje účely euro, tento fakt však neovplyvňuje voľné plávanie koruny. V priebehu roku 1999 nominálny výmenný kurz voči euru mierne zhodnotil a spolu s výrazným rastom cenovej hladiny spôsobil pokles cenovej konkurencie-schopnosti domácej produkcie, čo však vďaka výraznému rastu exportnej výkonnosti a doznievaniu deprecie z roku 1998 neznamenal prehĺbenie deficitu obchodnej bilancie, práve naopak.

Vývoj slovenskej koruny v období 2000-2001 bol pomerne stabilný, kurz sa pohyboval v úzkom pásme 41,5 – 44 SKK/EUR. Pod vplyvom vyššieho rastu domácich cien (mimo iného vplyvom pokračujúcej deregulácie a privatizácie v citlivých oblastiach cien plynu, elektrickej energie a pod.) dochádza v roku 2000 napriek nominálnemu znehodnoteniu výmenného kurzu opäť k reálnemu zhodnocovaniu kurzu, ktorý je ale tentokrát dostatočne kompenzovaný rastom produktivity práce v obchodovateľnom sektore, a teda nemá výrazný vplyv na reálnu ekonomiku. Situácia sa ale mení v roku 2001, kedy sa deficit obchodnej bilancie opäť výrazne prehĺbuje a výrazne sa podieľa na deficite bežného účtu platobnej bilancie. Prebytok na kapitálovom a finančnom účte, najmä pod vplyvom vysokých príjmov z privatizácie, však pokrýva deficit bežného účtu v dostatočnej miere. Dôvodom prehĺbenia deficitu obchodnej bilancie je tentokrát

²⁵ fixný výmenný kurz tak neplní efektívne trojjedinú funkciu cien – základný nositeľ ekonomickej informácie

podľa správy NBS (2001) rast domáceho dopytu, nedostatočná úroveň domácej ponuky, fiškálny deficit a zadĺženosť verejného sektoru. Tieto neduhy pretrvávajú aj do roku 2002, pričom mierne zhodnotenie nominálneho kurzu Sk nemá na stav na bežnom účte platobnej bilancie výrazný vplyv.

V nasledujúcom období na vývoj kurzu koruny najviac vplývajú externé a politické faktory, pričom ekonomika stabilne rastie. Ekonomický rast, zlepšujúci sa image Slovenska, rastúci príliv PZI (za čo myslím patrí vďaka najmä súčasnej vláde a ich proreformnému snaženiu vrátane konceptu rovnej dane) sú hlavnými dôvodmi pre postupné posilňovanie slovenskej koruny, ktoré s menšími výkyvmi pokračuje v priebehu rokov 2003 a 2004. Vďaka relatívne nízkej miere inflácie a reálnemu rastu ekonomiky nemá ale na ZO SR výrazne negatívny vplyv.

1.1.3 Hospodárska politika vlády v oblasti ZO

Vzhľadom na to, že v slovenskej ekonomike nedochádzalo k žiadúcej reštrukturalizácii a stagnovala necenová konkurencieschopnosť, exportná výkonnosť ekonomiky bola nedostatočná. Preto sa vláda počas uplynulých rokov snažila riešiť problematiku obchodného deficitu obmedzovaním dovozu. Významnejšie antiimportné opatrenia nasledovali hlavne po roku 1996, keď v dôsledku nešťastného zrušenia ciel na malolitrážne automobily sa práve ich dovoz významne podpísal na dovtedy rekordnom deficite obchodnej bilancie (70,26 mld. Sk v roku 1996).

Vzhľadom na pomerne nízku všeobecnú úroveň dovozných ciel (3,5% v roku 1997) a praktickej nemožnosti ich zvyšovania vzhľadom na členstvo SR vo Svetovej obchodnej organizácii (WTO), obľúbeným nástrojom riešenia obchodnej nerovnováhy sa stala dovozná prirážka. Jej efekt na zahraničnoobchodnú bilanciu je len krátkodobý, no aj tak bola vďaka dodatočným zdrojom príjmov štátneho rozpočtu.

Rovnaký cieľ regulácie dovozu mali aj tri zákonné antiimportné opatrenia SR prijaté v roku 1997:

- zákon o ochrane pred dumpingom pri dovoze tovaru
- zákon o ochranných opatreniach pri dovoze
- zákon o subvenciách a vyrovnávacích opatreniach.

Kým zmyslom prvého a tretieho predpisu je čeliť prílivu tovarov dovážaných za dumpingové ceny či podporeného zakázanými subvenciami²⁶, zákon o ochranných opatreniach pri dovoze má jednoznačne protekcionistický charakter, keď za pomerne široko definovaného predpokladu „vážnej ujmy“ alebo „hrozby vážnej ujmy“ domácemu výrobnému odvetviu umožňuje zvýšiť výšku dovozného cla alebo limitovať objem dovozu množstvovými kvótami²⁷.

Zatiaľ čo tieto normy možno považovať za viac-menej štandardné, úplne neštandardným opatrením bolo zavedenie dovozných depozit v máji 1997. Podľa tohto opatrenia, ktoré bolo v podstate reakciou na podobný krok zo strany ČR, boli dovozcovia za každý zrealizovaný dovoz nútení zložiť na 6-mesačný neúročený účet sumu, zodpovedajúcu 20% hodnoty dovozu. Dovozné depozity mali len krátku životnosť a v júli 1997 boli nahradené dovoznou prirážkou.

Pravdepodobne najkontroverzejším opatrením bolo sprísnenie certifikačných požiadaviek na dovoz tovaru, ktoré na jeseň toho istého roku znamenalo faktickú likvidáciu väčšieho počtu menších dovozcov. Podstatou problému bola nutnosť preukázania certifikátu, čiže potvrdenia o tom, že tovar certifikácii nepodlieha priamo na hraniciach, zdĺhavá procedúra vybavovania certifikátov a v neposlednom rade neuznávanie certifikátov renomovaných medzinárodných značiek.

Ďalším problémom zahraničného obchodu SR je neefektívne fungovanie inštitúcií na podporu exportu, ktorým je vytýkaná netransparentnosť a neefektívnosť pri poskytovaní podpory. V oblasti inštitucionálnej podpory zahraničného obchodu nedošlo pritom prakticky k žiadnemu pokroku ani po nástupe Dzurindovej vlády v novembri 1998.

Proexportnú inštitucionálnu podporu mali v slovenských podmienkach poskytovať predovšetkým Eximbanka a Fond na podporu zahraničného obchodu (FPZO). Predovšetkým Eximbanka, ktorá vznikla v roku 1997, nepriniesla pre slovenský export to, čo sa od nej pri jej vzniku očakávalo. V roku 1998 podporila úvermi len 0,8% celkového vývozu. Nedostatočný je aj objem zdrojov Eximbanky na poisťovacie operácie. Eximbanke sa nepodarilo získať dostatočný objem cudzích zdrojov a významným zdrojom jej príjmov zostávajú kontroverzné povinné príspevky vývozcov a dovozcov vo výške 0,05% hodnoty jednotlivých vývozov a dovozov, ktoré mali byť zrušené až v prvej polovici roku 2000. Často kritizovaný je v prípade Eximbanky fakt, že ako inštitúcia zriadená podľa osobitného zákona, nepodlieha zákonu o bankách, a tým ani

²⁶ takýto tovar pochopiteľne vytláča z trhu domácu produkciu

²⁷ pričom tento nástroj obmedzovania dovozu sa z pohľadu celkového dopadu na ekonomiku (DWL-dead weight loss) považuje ešte za škodlivejší ako používanie colných taríf

dohľadu NBS a nemusí sa riadiť pravidlami obozretného podnikania. Činnosť Eximbanky tak môže byť v rozpore so záujmami a cieľmi menovej politiky NBS.

Problémom činnosti FPZO, ktorý je zameraný hlavne na propagáciu Slovenska v zahraničí a až do 1.1.2000 bol financovaný povinnými príspevkami vývozcov a dovozcov, je predovšetkým netransparentnosť pridelovania podpory. Zároveň sa ukazuje, že informovanosť o možnostiach, ktoré FPZO poskytuje, je v podnikateľských kruhoch nedostatočná. FPZO pritom pracuje s nezanedbateľnými prostriedkami, keď len v roku 1998 dosiahol príjem z povinných príspevkov viac ako 800mil. Sk.“

Roky 1999 a 2000 sú charakteristické prijímaním stabilizačných opatrení prvej Dzurindovej vlády, ktorých prioritou bola eliminácia deficitu bežného účtu platobnej bilancie a zvyšovanie exportnej výkonnosti. Opatrenia v podobe zvyšovania regulovaných cien (plyn, elektrina a pod.) a zvyšovania nepriamych daní a spodnej sadzby DPH a opätovné zavádzanie dovoznej prirážky boli zamerané na redukcii domáceho dopytu a dovozov. Tieto opatrenia boli na krátky čas úspešné, keďže boli navyše sprevádzané priaznivým konjunkturálnym vývojom v cieľových trhoch EÚ. Už v roku 2001 sa ale ukazuje, že ich účinok bol len prechodný v dôsledku skutočnosti, že stabilizačné opatrenia boli len v minimálnej miere zamerané na štrukturálne reformy ponukovej stránky ekonomiky, a tým aj na zvýšené uspokojovanie domáceho dopytu domácou ponukou.

Potrebu štrukturálnych reforiem na ponukovej strane ekonomiky si v plnej miere uvedomuje až druhá Dzurindova vláda (od roku 2002), ktorá svoje aktivity naviguje predovšetkým do vytvárania priaznivého podnikateľského prostredia s cieľom posilniť domácu ponuku a vytvárania priaznivých podmienok pre príliv zahraničných, zväčša proexportne, orientovaných investícií. K najvýznamnejším krokom v tejto sfére patrí zavedenie 19%-nej rovnej dane, ktorá je už teraz v zahraničných odborných kruhoch považovaná za budúci motor rastu slovenskej ekonomiky.

1.1.4 Príliv priamych zahraničných investícií

Prechod slovenských výrobcov na sofistikovanejšiu a konkurencie-schopnejšiu výrobu si od počiatku vyžadoval dôslednú reštrukturalizáciu podnikovej sféry (pozri kapitolu 1.2.1), nové technológie a know-how a osvojenie si nových manažérskych a marketingových postupov. Predpokladom pre tento proces je vytvorenie zodpovedajúcich inštitucionálnych podmienok,

najmä efektívnej vlastnickej štruktúry a dostatku investičných a finančných zdrojov. Prvú zo spomínaných podmienok mala zabezpečiť privatizácia, ktorá sa však v tomto ohľade v mnohých prípadoch ukázala ako nepostačujúca. Dostupnosť investičných zdrojov zase na druhej strane výrazne obmedzil problematický stav bankového sektoru (ktorý musel byť v konečnom dôsledku taktiež pre ozdravenie privatizovaný), predovšetkým štátom kontrolovaných bánk, vysoké úrokové sadzby predražujúce prípadné úvery, úpadok (resp. takmer neexistencia) kapitálového trhu. Ako východisko sa ukazovala cesta masívnych priamych zahraničných investícií (PZI), ktoré mali mimo veľkého objemu investičných zdrojov zabezpečiť aj potrebné zahraničné manažérske a marketingové schopnosti, skrátka toľko potrebné know-how. Bohužiaľ sa Slovensku v priebehu 90-tych rokov nepodarilo prilákať dostatočné množstvo PZI²⁸.

Tabuľka č.6: Príliv PZI na obyvateľa v USD

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
ČR	63	84	248	138	126	361	615	485	552	913	440
SR	34	51	48	67	41	127	72	357	294	746	120

Prameň: M. Matejašák: Príliv priamych zahraničných investícií do Českej a Slovenskej republiky v rokoch 1993-2003 (str. 33), IES, 2004

Poznámka: rok 2003 – odhad

Tabuľka 5 dokumentuje, že v každom zo sledovaných rokov bol príliv PZI na obyvateľa v SR výrazne nižší ako v ČR, z čoho pramení mimo iného aj silnejšia pozícia Českej republiky na svetových trhoch. Aj napriek relatívne nízkemu prílevu PZI sú to však práve podniky so zahraničnou účasťou, ktoré sa výrazne zapájajú do zahranično-obchodných tokov. Pre ilustráciu pozri Tabuľku 6.

Tabuľka č.7: Podiel podnikov so zahraničnou účasťou na ZO SR

	1994		1995		1996		1997		1998	
	mld. Sk	%	mld.Sk	%	mld. Sk	%	mld. Sk	%	mld. Sk	%
Vývoz	63,6	37	85,6	34	96,5	36	108,2	37	120,7	32
Dovoz	65,7	42	89,9	36	131,7	39	152,8	44	158,5	35
Bilancia	-2.1		-4.3	75	-35.2	50	-44.6	66	-37.8	47

²⁸ pre podrobnejšie informácie pozri bakalársku prácu M. Matejašáka: *Príliv priamych zahraničných investícií do Českej a Slovenskej republiky v rokoch 1993-2003*, 2004

Viac ako tretinu ZO od roku 1994 do roku 1998 realizujú teda podniky so zahraničnou účasťou. Každoročne pritom objemy ich dovozov prevyšujú ich vývozy a tým výrazne ovplyvňujú výšku obchodnej bilancie (predovšetkým od roku 1996). Ukazalo sa ale, že vysoké pasívum spôsobujú predovšetkým dovozy spotrebných tovarov veľkými obchodnými organizáciami a sieťami. Ich podiel na celkovom dovoze subjektov so zahraničnou účasťou v roku 1998 predstavoval podľa *NBS* takmer 40% (53,9 mld. Sk), zatiaľ čo ich podiel na vývoze tvoril len 5,5% (6,6 mld. Sk). Po očistení od vplyvu obchodných organizácií teda subjekty so zahraničným kapitálom vytvorili v roku 1998 obchodný prebytok 9,5 mld. Sk, čo nie je z pohľadu deficitného ZO SR zanedbateľná čiastka. Z toho vyplýva, že aj pomerne malý objem PZI (bez obchodných organizácií) produkuje takmer tretinu slovenského vývozu, pričom na dovoze sa podieľal 22,9%-ným podielom (*NBS*). Pre ďalšie zníženie deficitu obchodnej bilancie a zvýšenie exportnej výkonnosti je preto nevyhnutný vyšší prílev PZI aj v ďalšom období, a to v prvom rade do výrobných odvetví.

V tejto kapitole si ešte predsa len povšimnime jednu z veľkých legiend a faktorov ovplyvňujúcich ZO SR – Volkswagen Bratislava.

1.1.1.1 Faktor Volkswagen

Nemecký výrobca automobilov sa objavil na Slovensku už začiatkom 90-tych rokov, ale vyššie objemy tržby začal vykazovať až koncom minulého desaťročia. V roku 1998 dosiahli tržby slovenského Volkswagenu 56,7 mld. Sk, pričom tržby z exportu predstavovali 99,5% tržieb. Mohlo by sa preto zdať, že Volkswagen výrazne ovplyvňuje obchodnú bilanciu Slovenskej republiky v kladnom slova zmysle. Tento fakt je ale v skutočnosti len formou štatistického mýtu. Tieto čísla totiž prehávajú dôležitosť Volkswagenu pre slovenskú ekonomiku, aj keď je nesporným faktom, že Volkswagen je významným zdrojom pracovných miest, tvorby HDP a v neposlednom rade si dovoľím tvrdiť jednou zo záruk pre neskorších veľkých investorov ako sú automobilky PSA Peugeot-Citroen alebo Hyundai-Kia, že na Slovensku sú vytvorené podmienky pre úspešné fungovanie automobilového priemyslu.

Z pohľadu ZO bol ale Volkswagen aspoň do konca 90-tych rokov skôr ilúziou. Väčšina prevádzky totiž spočívala v tých častiach produkcie automobilu, ktoré sú náročné hlavne na

pracovnú silu a väčšina komponentov sa dováža z Nemecka. Túto skutočnosť možno ilustrovať nasledovne. V roku 1997 predstavovala výroba dopravných prostriedkov 7,9% priemyselnej výroby, ale len 4,4% pridanej hodnoty. V roku 1994, keď ešte Volkswagen nebol takým dominantným hráčom, boli tieto dve hodnoty oveľa bližšie – 3,7% pridanej hodnoty a 3,9% výroby. Továrň Volkswagen v Bratislave bola koncom 90-tych rokov výrazne exportná enkláva s obmedzenými napojeniami na slovenskú ekonomiku. Vplyv Volkswagenu na znižovanie deficitu obchodnej bilancie teda nie je v 90-tych rokoch v skutočnosti taký významný ako by sa mohlo zdať, keďže podľa dostupných údajov jeho importná náročnosť predstavovala 80% - 90%.

Situácia sa však na prelome tisícročí začala výrazne meniť rozšírením výroby, stavbou priemyselnej zóny pre slovenských subdodávateľov, či výrobou luxusného modelu Volkswagen Touareg (s vyšším stupňom finalizácie) na Slovensku. V súčasnosti je Volkswagen najväčším exportérom na Slovensku, keď v minulom roku jeho podiel na celkovom slovenskom exporte činil 45% .

2. Vývoj ZO SR v rokoch 1993-2004

V tejto časti sa bližšie pozrieme na vývoj zahraničného obchodu SR, budeme skúmať vývoz, rast vývozov, dovoz, rast dovozov, obchodnú bilanciu a jej podiel na HDP Slovenska v rokoch 1993-2004. Štruktúru ZO SR v danom období rozoberieme vzhľadom na komoditnú a teritoriálnu skladbu, pričom sa okrem popisu vývoja ZO SR zameriame na analýzu tohto vývoja v širších ekonomických súvislostiach.

Na úvod je ale vhodné uviesť niekoľko poznámok k metodike získavania štatistických údajov o ZO SR.

„Zahranično-obchodná činnosť je riadená zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 238/2001 Z. z. (Colným zákonom) a vyhláškou Ministerstva financií Slovenskej republiky č. 251/2001 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia Colného zákona. Zber údajov a spracovanie informácií o tovare, ktorému bolo pridelené colne schválené určenie na základe dokladov predpísaných na colné konanie zabezpečujú v zmysle uvedených právnych predpisov colné orgány.

Štatistický úrad SR z údajov poskytovaných mesačne Colným riaditeľstvom SR, vypracováva informáciu o zahraničnom obchode Slovenskej republiky. Do colnej štatistiky sú zahrnuté informácie o tovare, ktorý bol dovezený do Slovenskej republiky alebo bol umiestnený v colných skladoch alebo slobodných colných pásmach a následne prepustený do režimu voľného obehu alebo do režimov s ekonomickým účinkom. Vo vývoze sú zachytené všetky tovary vyvezené zo Slovenskej republiky za účelom trvalého ponechania alebo spracovania v zahraničí, ako aj tovary umiestnené v colných skladoch alebo slobodných colných pásmach.

Pri dovoze sa štatisticky spracovávajú informácie o tovare po jeho prepustení do navrhovaného režimu a pri vývoze informácie o tovare po jeho uvoľnení do režimu vývozu. V súlade s medzinárodne platnou metodikou vykazovania štatistických údajov o zahraničnom

obchode sa údaje publikujú podľa *krajiny pôvodu* (pri dovoze) a *krajiny určenia* (vo vývoze). Hodnoty dovozu a vývozu sú zostavované ako *hodnoty typu FOB*, t.j. zahŕňajú transakčnú hodnotu tovaru a hodnotu služieb (napr. doprava, poistenie, prekládka, skladovanie tovaru a pod.) vykonaných na dodanie tovaru na hranicu vyvážajúcej krajiny.”²⁹

Hodnota dovozu spolu s hodnotou vývozu za určité obdobie tvorí obrat zahraničného obchodu. V prípade, že hodnota vývozu prevyšuje hodnotu dovozu ide o aktívnu obchodnú bilanciu a pokiaľ je hodnota vývozu menšia ako hodnota dovozu, ide o pasívnu obchodnú bilanciu. Údaje zahraničného obchodu, ktoré sú uvedené v hodnotách USD a EUR voči Sk sú prepočítavané na základe priemerného kurzu za príslušné obdobie podľa kurzového lístka Národnej banky Slovenska.

2.1 Vývoj základných ukazovateľov ZO SR v období 1993-2003

Obdobie rokov 1991-1993 poznamenané záporným saldom ZO SR vystriedal nakrátko v roku 1994 prebytok obchodnej bilancie vo výške 2,56 mld. Sk (teda žiadny výrazný úspech). Zlepšenie bolo navyše dôsledkom priaznivej situácie na svetových trhoch, už spomínanej 10% devalvácie kurzu slovenskej koruny (1993), ktorá zlepšila cenovú konkurencie-schopnosť slovenskej produkcie a zavedenia 10% dovoznej prirážky. Od roku 1995 však ZO SR opäť vykazuje deficit, ktorý sa postupne prehĺbuje až na rekordnú úroveň 102,746 mld. Sk z roku 2001. Nárast deficitu bol zapríčinený predovšetkým:

- absenciou reštrukturalizácie priemyslu a následnou neschopnosťou presadiť sa výraznejšie na zahraničných trhoch
- zachovaním fixného kurzu slovenskej koruny, ktorý trval až do októbra 1998
- vyššou infláciou ako u obchodných partnerov.

Tieto skutočnosti nasvedčujú tomu, že práve špecifiká slovenskej ekonomiky zohrali pri vývoji ZO SR veľmi významnú úlohu. V dôsledku faktického zhodnocovania slovenskej koruny dochádzalo k zlacňovaniu dovozov a ďalšiemu znižovaniu už beztak naštrobenej konkurencie-schopnosti cien slovenského vývozu. Negatívne pôsobili aj jednotkové náklady práce, ktorých tempo rastu (pozri Prílohu) predstavovalo na Slovensku v období 1995-1997 jedno z najvyšších spomedzi tranzitívnych ekonomík. Ako chybnú môžeme hodnotiť aj politiku vlády v oblasti

²⁹ Štatistický úrad SR

zahraničných úverov a štátnych záruk, ktorá smerovala v rokoch 1995-1998 takmer výlučne do podpory infraštruktúry s minimálnym dosahom na exportnú výkonnosť slovenskej ekonomiky, čím sa znemožnila návratnosť devíz získaných prostredníctvom zahraničných pôžičiek.

Vývoj zahraničného obchodu SR v rokoch 1993-2003 najlepšie dokumentuje Tabuľka 8.

Tabuľka č.8: Základné ukazovatele ZO SR³⁰

	1993	1994	1995	1996	1997*	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Vývoz, mld. Sk	168,114	214,375	255,096	270,643	324,017	377,807	423,648	548,527	611,325	652,018	803,238
Rast vývozov, v % medziročne		27,5	19	6,1	19,7	16,6	12,1	29,5	11,4	6,7	23,2
Dovoz, mld. Sk	195,034	211,811	260,791	340,903	393,973	460,736	468,892	590,275	714,071	747,975	826,673
Rast dovozov, v % medziročne		8,6	23,1	30,7	15,6	17	1,8	25,9	21	4,7	10,5
Obch. bilancia, mld. Sk	-26.92	2,564	-5.695	-70.26	-69.96	-82.93	-45.24	-41.75	-102.7	-95.96	-23.44
Rast bilancie, mld. Sk, medziročne		29,484	-8.259	-64.57	0.304	-12.97	37.686	3.496	-61	6.788	72.523
Obch. Bilancia/HDP, v %	-6.5	0.5	-1	-11	-10	-10.6	-5.4	-4.5	-10.2	-8.7	-2

Prameň: Štatistický úrad SR, NBS, vlastné výpočty

* *vzhľadom na zmenu metodiky štatistiky v roku 1997 nie sú hodnoty korektne porovnateľné*

Poznámka: pri výpočte podielu obchodnej bilancie na HDP som použil vyjadrenie HDP

v bežných cenách

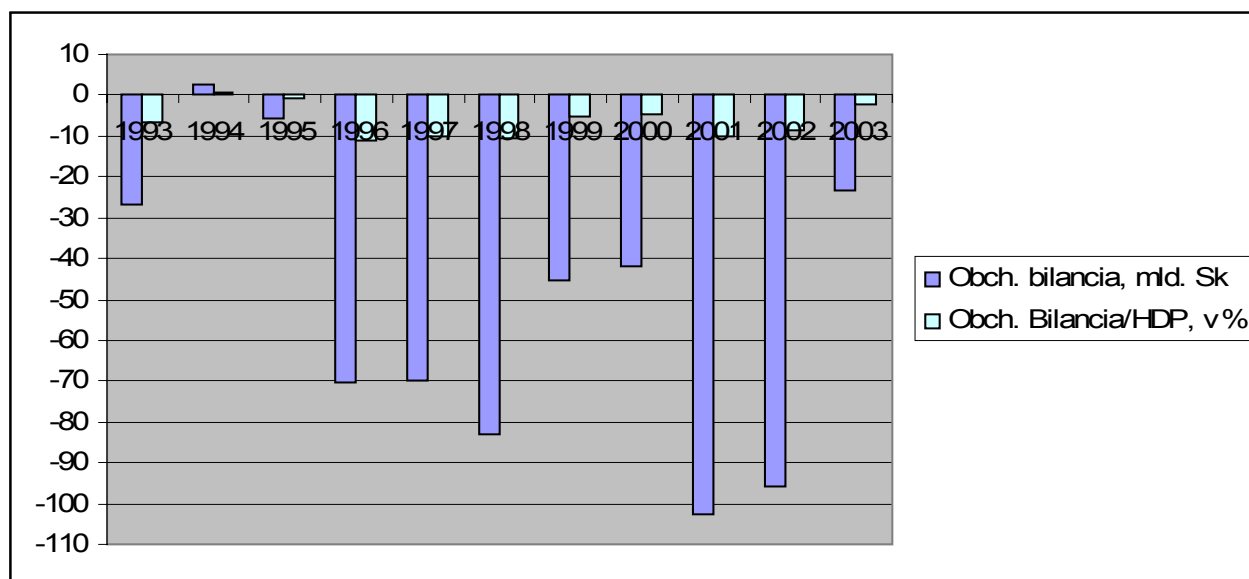
Tabuľka 8 potvrdzuje pomerne dynamický vývoj ZO SR od roku 1993, vyjadrený vysokým medziročným rastom exportu s výnimkou rokov 1996 a 2002, a importu s výnimkou rokov 1999 a 2002. Neobvyklý rast exportu v roku 1994 môžeme pripísať na vrub 10% devalvácii meny z roku 1993, zavedeniu 10% dovoznej prirážky a veľkému nárastu obchodovania s krajinami EU a EZVO. Dôvodom spomalenia rastu exportov v roku 1996 je spomalenie rastu, prípadne dokonca pokles dopytu na trhoch OECD³¹, ktoré prišlo po výrazne expanzívnej fáze

³⁰ Údaje zahraničného obchodu za roky 2002 a 2003 sú definitívne a sú spracované v súlade s vyhláškou Ministerstva financií SR č.251/2001 Z. z..

³¹ OECD (Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj): členské štáty EÚ a EZVO (Európske združenie voľného obchodu), Austrália, ČR, Japonsko, Kanada, Kórejská republika, Maďarsko, Mexiko, Nový Zéland, Poľsko, Slovensko, Spojené štáty americké, Turecko

dovozných cyklov na rozhodujúcich trhoch krajín OECD v rokoch 1994 a 1995 (OECD, 1999). Exportný rast je ale v rokoch 1995 a 1996 bohužiaľ sprevádzaný vysokým tempom rastu dovozov, ktoré sa rozhodujúcou mierou podieľajú na obrovských deficitoch obchodnej bilancie, ktoré v rokoch 1996 a 1997 prekračujú kritickú hranicu 10% HDP. Extrémny nárast importu bol zapríčinený tým, že domáce výrobné kapacity nedokázali pohotovo reagovať na rast dopytu v jeho dynamike a rýchlo sa meniacej štruktúre a tak uvoľnené miesto zaplnili zahraniční dodávatelia. Pod výrazný nárast dovozov v roku 1996 sa pritom podpísalo taktiež nešťastné zrušenie cla na dovoz malolitrážnych automobilov (+ 17 mld. Sk importu) a dovoz lietadiel v rámci deblokácií ruského dlhu (+ 8,7 mld. Sk). Krytie deficitu pritom predstavovalo obrovský problém, keďže sa kompenzovalo zväčša len rastom zahraničnej zadĺženosti. Tento vývoj smeroval až k dovedy rekordnému deficitu z roku 1998 (v absolútnom vyjadrení 82,93 mld. Sk), čo predstavovalo 10,6% HDP (Graf 1).

Graf č.1: Vývoj obchodnej bilancie SR v období 1993 - 2003

Prameň: Štatistický úrad SR, NBS

V roku 1999 dochádza k zlepšeniu obchodnej bilancie, predovšetkým vďaka výraznému poklesu tempa rastu importu. V roku 2000 síce opäť dochádza k nárastu tempa dovozov, to je však kompenzované dokonca vyšším tempom rastu vývozu, a teda nedochádza k prehĺbovaniu deficitu obchodnej bilancie, jej podiel na HDP sa znižuje. V roku 2001 sa situácia vracia do

rekordných čísel, deficit obchodnej bilancie narastá do hrozivých 102,7 mld. Sk. Príčin je viacero: zatiaľ čo medziročný rast exportu tovarov a služieb spomaľuje o viac než polovicu (z 29,5% na 11,4%), dynamika dovozov sa vplyvom zvýšenia investičného a súkromného dopytu drží nad úrovňou 20%. Keďže nedostatočne reštrukturalizovaná domáca ponuka nedokázala uspokojiť nárast domáceho dopytu, pri poklese dynamiky vonkajšieho dopytu sa obchodný deficit opäť dostáva nad úroveň 10% HDP. Ďalší vývoj už poukazuje na potešujúcu tendenciu zvyšovania exportnej výkonnosti a znižovania dovoznej náročnosti (markantný je najmä posun v roku 2003), ktorá pri zvýšenom tempe rastu HDP v rokoch 2002 a 2003 vedie až k vcelku priaznivému podielu pasívneho salda obchodnej bilancie na HDP v roku 2003, ktorý činí približne 2%.

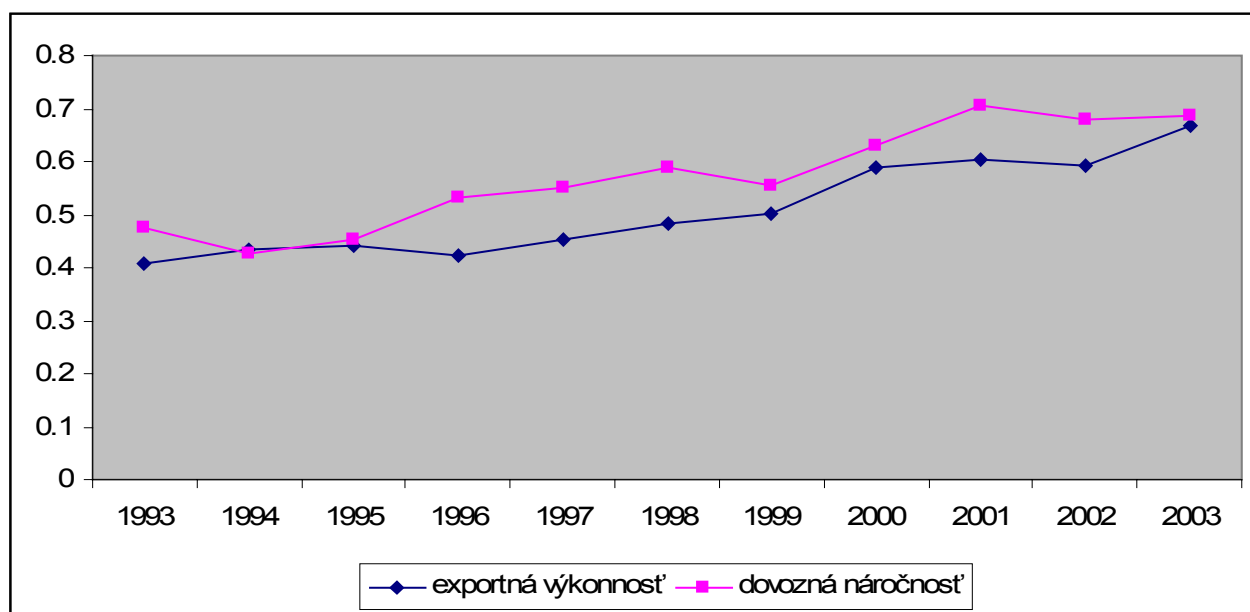
2.1.1 Exportná výkonnosť a dovozná náročnosť SR

Z predošlej časti je zrejmé, že hlavnými faktormi vplývajúcimi na vývoj obchodnej bilancie SR boli exportná výkonnosť a dovozná náročnosť slovenskej ekonomiky. V tejto časti sa na obe veličiny pozrieme bližšie.

Na hodnotenie exportnej výkonnosti sa najčastejšie používa ukazovateľ podielu exportu na hrubom domácom produkte (HDP). V grafe 2 jednoznačne vidieť jemný pokles exportnej výkonnosti po roku 1995 a jeho vyvrcholenie v roku 1996, kedy sa zároveň výrazne zvýšila dovozná náročnosť (dovoz/HDP), čo bolo jednou z hlavných príčin najväčšieho medziročného prehĺbenia deficitu obchodnej bilancie v roku 1996. Taktiež stojí za povšimnutie, že napriek pozitívnemu trendu zvyšovania exportnej výkonnosti od roku 1996, tá stále zaostáva za dovoznou náročnosťou, z čoho pramenia deficity obchodnej bilancie počas celého sledovaného obdobia s výnimkou roku 1994, kedy sa tieto dve veličiny dostávajú k sebe najbližšie (exportná výkonnosť dokonca nakrátko predstihuje dovoznú náročnosť slovenskej ekonomiky). Zvyšovanie dovozov je pritom dané jednak nedostatočnou úrovňou domácej ponuky, ktorá nezodpovedá rastúcemu domácejmu dopytu a v neposlednom rade už spomínanou surovinou a materiálovou náročnosťou slovenského priemyslu pri nízkej úrovni domácich zdrojov (najmä nerastných surovín a palív). Disproporcia medzi domácim dopytom a ponukou sa najvýraznejšie prejavila v roku 1998, keď „...reálny rast dovozov tovaru a služieb (9,5%) predstavoval 2,3-násobok rastu

domáceho dopytu (4,1%).³² Príčinou rastu dovozov bolo znižovanie dovoznej prirážky v súlade s rozhodnutím Svetovej obchodnej organizácie (WTO) a zrušenie fluktuáčného 7%-ného pásma slovenskej koruny k 1. októbru 1998 a následné znehodnotenie meny o 19%. Vývoj obidvoch kriviek v roku 1999 opäť ukazuje, že zlepšenie obchodnej bilancie úzko súvisí s poklesom tempa rastu dovozov, ovplyvneného oslabením kurzu koruny.

Graf č.2: Exportná výkonnosť a dovozná náročnosť SR

Prameň: vlastné prepočty podľa údajov Štatistického úradu SR

Na vyjadrenie exportnej výkonnosti sa ale okrem jednoduchého ukazovateľa podielu exportu na HDP používa aj presnejší ukazovateľ – pomer rastu objemu exportu a rastu cieľových trhov. Pri zmenách nominálnej hodnoty exportu pomáha tento ukazovateľ odhaliť faktor objektívneho rastu/poklesu dopytu na cieľových trhoch, resp. zníženie/zvýšenie schopnosti ekonomiky vyrovnat' sa s rastom/poklesom cieľových trhov. Podľa údajov *OECD* popri poklese cieľových trhov v roku 2001 mierne klesla aj exportná výkonnosť, čo je „...pravdepodobne dôsledok zhoršených ukazovateľov konkurencie-schopnosti“ (*OECD*, 2002). Aj napriek tomu, že výmenný kurz na začiatku roku 2001 bol prakticky na úrovni roku 1997, vyššia miera inflácie od

³² Marek Jakoby (M.E.S.A. 10) in *Hospodárska politika na Slovensku 1990-1999*

roku 1999 do roku 2001 (pozri Prílohu) znamenala stratu cenovej konkurencie-schopnosti. V súhrne za obdobie 1997-2001 však exportná výkonnosť rástla v priemere o viac než 3% ročne, čo však znamená, že všetky tri ostatné krajiny V4³³ boli v tomto ukazovateli lepšie ako Slovensko (OECD, 2002).

Z grafu 1 môžeme vôbec urobiť silný záver, a síce že vývoj obchodnej bilancie SR v podstate korešponduje s vývojom exportnej výkonnosti a dovoznej náročnosti, resp. s tým ako sa ich hodnoty k sebe približujú a vzdďaľujú, čo potvrdzuje aj ďalší vývoj v rokoch 2002 a 2003.

2.1.2 Rok 2004³⁴

Rok 2004 je pre slovenskú ekonomiku významným míľnikom, a to z dôvodu vstupu do Európskej únie 1.5.2004. Vstup do EÚ priniesol pre zahraničný obchod SR dve významné zmeny:

- z hľadiska metodiky spracovania údajov o ZO SR za rok 2004 sa prešlo na postupy, ktoré sú v súlade so smernicami EÚ
- ešte významnejšou je však druhá zmena, a síce otvorenie, rozšírenie a ďalšia liberalizácia európskeho priestoru pre obchodovanie Slovenskej republiky.

2.1.2.1 Zmena metodiky

„Od vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie (EÚ), sa štatistika zahraničného obchodu skladá z údajov z *EXTRASTAT* a *INTRASTAT* systému. *EXTRASTAT* systém poskytuje informácie o výmene tovarov s nečlenskými štátmi EÚ na základe dokumentov predpísaných pre colné konanie, *INTRASTAT* systém obsahuje informácie o obchode s tovarom s členskými štátmi EÚ ako partnerskými krajinami, získané štatistickým zisťovaním.

Colné orgány zabezpečujú zber údajov a spracovanie informácií o obchode s *nečlenskými krajinami* na základe dokladov predpísaných na colné konanie podľa právnych predpisov spoločenstva a Slovenskej republiky (napr. nariadenie Rady (EHS) č. 2913/92, ktorým sa ustanovuje Colný kódex spoločenstva v znení neskorších zmien a doplnkov alebo zákon č. 199/2004 Z. z. Colný zákon o zmene a doplnení niektorých zákonov). Štatistické informácie o dovoze a vývoze tovaru sú spracované po prepustení tovaru do navrhovaného režimu.

³³ Poľsko, Maďarsko a Česká republika

³⁴ minulý rok je pomerne dôležitým z hľadiska zmien v ZO SR, pričom Štatistický úrad SR zatiaľ o ňom ponúka iba predbežné údaje, preto som sa ho rozhodol rozobrať v samostatnej časti

Zber a spracovanie informácií o obchode medzi *členskými štátmi EÚ* sa uskutočňuje podľa nariadenia Rady (EHS) č. 3330/91 a nariadenia Komisie (ES) č. 1901/2000. V rámci slovenskej legislatívy túto oblasť upravuje vyhláška ŠÚ SR č. 572/2003 Z. z. a zákon č. 250/2003 Z. z.. Zber údajov z hlásení spravodajských jednotiek, prvotné spracovanie a kontrolu údajov zabezpečuje v zmysle uvedených právnych predpisov colná správa v spolupráci so Štatistickým úradom SR, ktorý zodpovedá za celý spracovateľský proces.

Všetky pohyby tovaru uskutočnené v danom mesiaci sú zaradené do tohto mesiaca. Ak je faktúra tvoriaca základ obchodnej operácie a jej hlásenia do štatistiky vystavená a odoslaná v mesiaci nasledujúcom po dodaní tovaru, transakcia môže byť zahrnutá aj do tohto mesiaca. Údaje publikované podľa krajín sú zostavované podľa Nariadenia komisie (ES) č. 2081/2003. Údaje za rok 2004 sú spracované podľa kombinovanej nomenklatúry 2004. Publikovanie niektorých informácií je však obmedzené z dôvodu ochrany individuálnych údajov (Zákon o štátnej štatistike č. 540/2001 Z. z.).

Údaje zahraničného obchodu, ktoré sú uvedené v hodnotách USD a EUR, sú prepočítavané priemernými mesačnými kurzami za príslušné obdobie podľa kurzového lístka Národnej banky Slovenska.³⁵

2.1.2.2 Vývoj ZO SR v roku 2004 podľa mesiacov³⁶

Zo Slovenskej republiky sa za obdobie január - december 2004 vyviezol tovar v hodnote 895,205 mld. Sk (22 360 mil. EUR), čo znamená v porovnaní s rovnakým obdobím roku 2003 nárast o 11,4%. Do Slovenskej republiky sa doviezol tovar v hodnote 942,16 mld. Sk (23 543 mil. EUR), pri medziročnom raste o 13,8 %. Rýchlejšie tempo rastu dovozov oproti vývozom sa opäť odrazilo v prehĺbení deficitu obchodnej bilancie, ktorá skončila v roku 2004 s pasívnym saldom 46,955 mld. Sk.

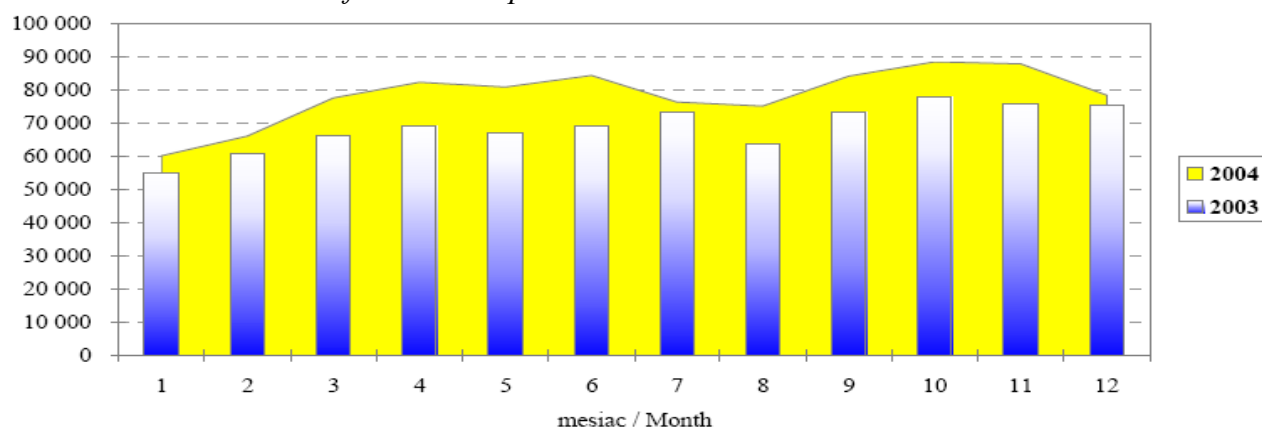
V náraste dovozu a vývozu sa pritom premieta práve vstup Slovenskej republiky do EÚ, a tým aj možnosť realizovať ZO na rozšírenom a značne liberalizovanom trhu. V roku 2004 totiž pri celkovom náraste vývozu o 11,4% došlo k nárastu exportu do krajín EÚ o 12,2%. Podobne je to s importom, kedy sa dovoz z krajín EÚ medziročne zvýšil o 12,7%. Kým v roku 2003 tvoril vývoz do krajín EÚ 60,6% z celkového vývozu, v roku 2004 je to už 85,2%. Pri dovoze je to

³⁵ Štatistický úrad SR

³⁶ podľa údajov Štatistického úradu SR, údaje sú priebežné, sú predmetom ďalšieho spresňovania

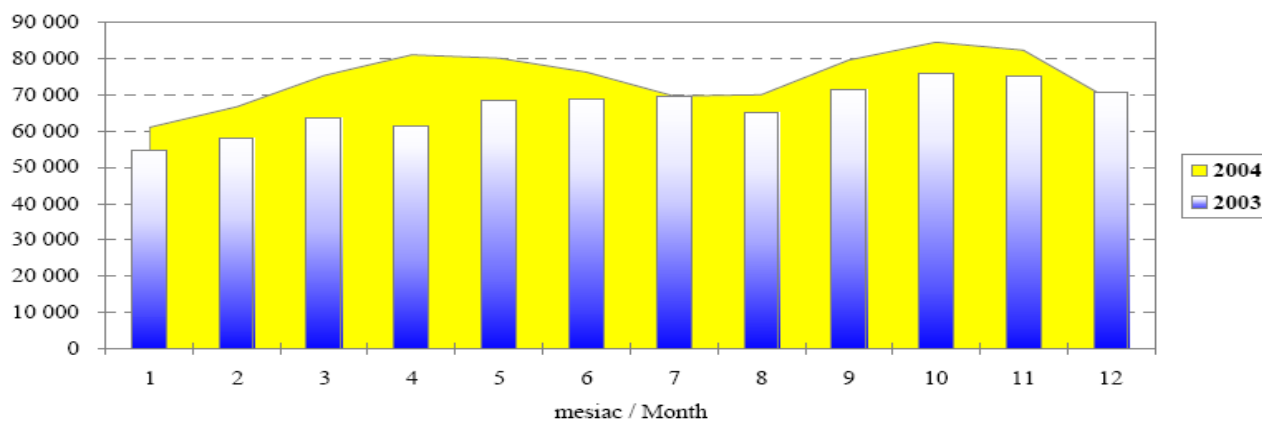
73,6% celkového dovozu v roku 2004 oproti 51,4% v roku 2003. Tieto čísla síce potvrdzujú vzrastajúci podiel obchodovania s krajinami EÚ na celkovom ZO SR, samotný formálny vstup SR do EÚ z 1.5.2004 v skutočnosti ale nehrá až takú významnú úlohu ako by sa mohlo zdať. Svoje totiž spravili očakávania slovenských firiem a obchodných partnerov a poznačili ZO SR s krajinami EÚ už v roku 2003 a začiatkom roku 2004, keď v roku 2003 medziročný nárast vývozov do krajín EÚ oproti roku 2002 dosiahol 23,4%, zatiaľ čo nárast dovozov z krajín EÚ dosiahol 12,8%. Situáciu v ZO SR v roku 2004 dokumentujú Grafy 2 a 3.

Graf č.2: Dovozy podľa mesiacov roka 2004 v mil. Sk

Prameň: Štatistický úrad SR

Graf č. 3: Vývoz podľa mesiacov roka 2004 v mil. Sk

Prameň: Štatistický úrad SR

Grafy 2 a 3 potvrdzujú, že v máji 2004 sa nekonal žiadny „boom ZO“, export dokonca zaznamenal pokles. Obchodní partneri teda nijak „búrlivo“ neprijali vstup SR do EÚ, namiesto

toho sa ZO SR uberal svojou tradičnou cestou oslabenia v letných mesiacoch s následným pozvoľným rastom. Potešiteľná je najmä stála tendencia posilňovania slovenského exportu, ktorá avizuje priaznivý vývoj aj na rok 2005. Je stále brzdená o čosi rýchlejším tempom nárastu importu, ktoré je ale v roku 2004 čiastočne spôsobené nebývalou investičnou aktivitou v SR a s tým súvisiacim dovozom technológií. Tieto investičné aktivity by sa podľa analytikov popredných slovenských bánk³⁷ pritom mali naplno prejaviť až v roku 2005 a spôsobiť tak dočasné prehĺbenie deficitu obchodnej bilancie. Po spustení výrobných kapacít by však export mal posilniť a znížiť pasívne saldo obchodnej bilancie. Rok 2006 by mal byť podľa analytikov bodom zlomu, keď nové exportné kapacity v ekonomike budú kompenzovať nárast importov.

2.2 Komoditná štruktúra ZO SR

V nasledujúcej časti sa pozrieme bližšie na komoditnú štruktúru ZO SR, budeme skúmať, ktoré odvetvia boli v priebehu sledovaného obdobia najvýznamnejšie a najperspektívnejšie, resp. ktoré boli nedostatočne výkonné. Tieto poznatky nám pomôžu zhodnotiť výkon slovenskej ekonomiky v oblasti ZO a v konečnom dôsledku môžu poskytnúť cenné informácie, na základe ktorých sa dajú odvodiť odporúčania do budúcnosti pri poskytovaní štátnej podpory a tvorení hospodárskej politiky.

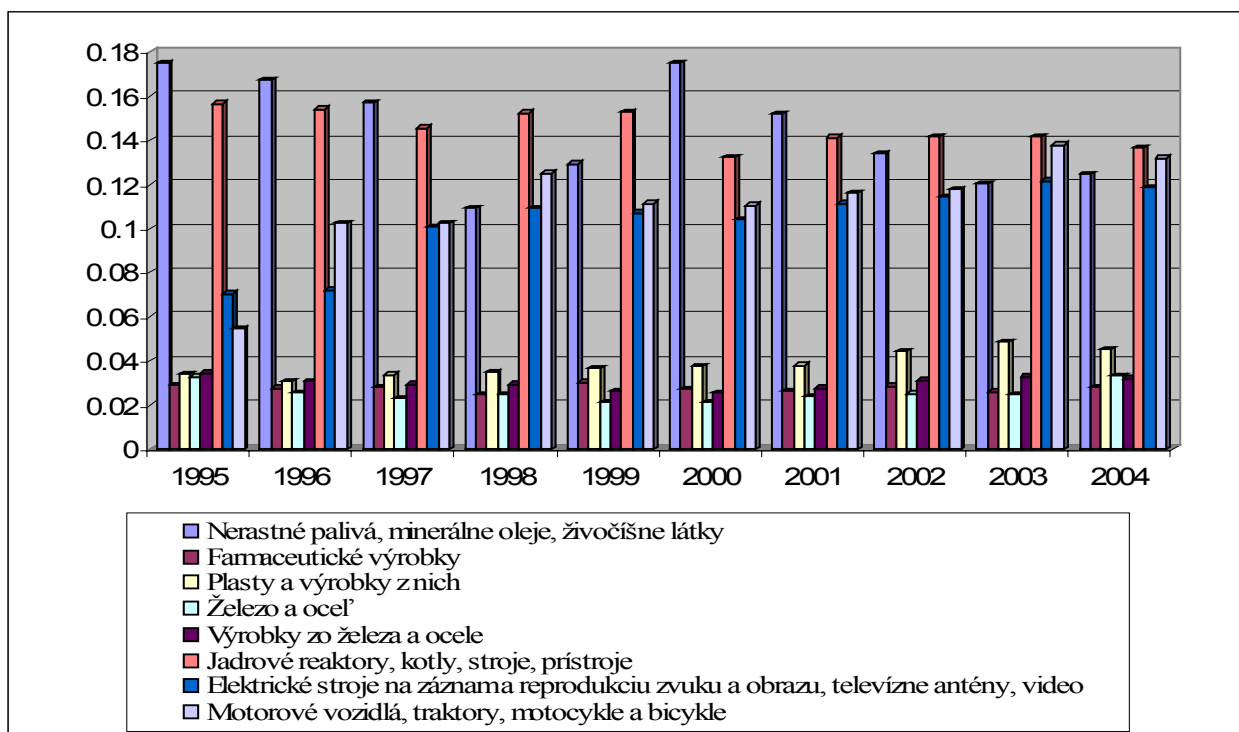
2.1 Komoditná štruktúra dovozu

Pri analýze komoditnej štruktúry dovozu posluží ako základný zdroj informácií Graf 4.

Graf č.4: Podiel vybraných kapitol colného sadzovníka na celkovom dovoze³⁸, FOB

³⁷ denník SME zo 7.1.2005: *Deficit ZO vytvoria dovozy vyvolané investíciami*

³⁸ pri výbere týchto kapitol som sa nechal inšpirovať významom ich podielu na ZO SR

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Štatistického úradu SR

Graf 4 potvrdzuje údaje z Tabuľky 3 a 4, keďže najvýznamnejší podiel na dovoze v priebehu sledovaného obdobia tvoria práve položky s najväčšou komparatívnou nevýhodou. Najväčším (v rokoch 1995-1997 a neskôr v rokoch 2000 a 2001) je pritom podiel dovozu *nerastných palív, minerálnych olejov a živočíšnych látok* na celkovom dovoze, ktorý činí v priemere za sledované obdobie 14,4%. Tento fakt súvisí najmä so surovinou náročnosťou a zároveň nesebestačnosťou slovenskej ekonomiky v tejto oblasti, hlavne čo sa týka nerastných palív³⁹. Mimo výrazného pričinenia o pasívne saldo obchodnej bilancie je táto skutočnosť hlavným dôvodom výrazne negatívnej obchodnej bilancie v ZO s Ruskom⁴⁰. To, že sa v posledných rokoch tento podiel výrazne zmenšil zďaleka neznamená, že je tento problém definitívne vyriešený.

Dovozu nerastných palív šliape na päty dovoz *jadrových reaktorov, kotlov, strojov a prístrojov a prepravných zariadení* v poslednom období ho dokonca predstihuje, pričom priemerne sa v priebehu sledovaného obdobia táto položka podieľala na celkovom dovoze 14,6%.

³⁹ táto skutočnosť činí slovenskú produkciu náročnú na dovoz aj v exportne silných odvetviach, pričom exportne silné výrobky s nízkym stupňom finalizácie (najmä materiállové medziprodukty) nemôžu vyvážiť negatívne pôsobenie na náklady produkcie. Výsledkom je teda iba pokrytie cien dovozu materiállového a strojového vybavenia cenami exportu, čo sa spolu s nedostatočnou úrovňou slovenskej ponuky v spotrebnej oblasti odráža na pasívnej obchodnej bilancii.

Táto skutočnosť je predovšetkým dôsledkom postupne vzrastajúcej investičnej aktivity. Z pohľadu dopadu na slovenskú ekonomiku sú alarmujúcimi položkami taktiež *elektrické stroje na záznam a reprodukciu zvuku a obrazu, televízne antény, video a motorové vozidlá, traktory, motocykle a bicykle*, keďže tieto položky predstavujú výrazne vyššiu pridanú hodnotu ako predchádzajúce dve. Hlavným dôvodom ich významného podielu na celkovom dovoze do SR (u prvej je to v priemere 10,3%, u druhej 11,1%) je nedostatočná úroveň slovenskej ponuky.

V roku 1996 sa rast dovozu v skupinách stroje a ich časti, čerpadlá, kotly, reaktory, el. stroje na záznam a reprodukciu zvuku a obrazu a iné prístroje, ktorých dovoz má prevažne charakter investície⁴¹ predstavoval 18 mld. Sk, tj. 24,2% z celkového prírastku dovozu. Nedá sa však jednoznačne preukázať ich efektívne využitie na reštrukturalizáciu výrobných podnikov a zvyšovanie exportného potenciálu krajiny. Podľa prepočtov *NBS* tvorili zariadenia, ktoré by mohli mať bezprostredný vplyv na reštrukturalizáciu ekonomiky s budúcimi žiadúcimi efektmi vo vývoze, 9,5 mld. Sk, tj. iba 12,5% z celkového prírastku dovozu. Tieto čísla iba potvrdzujú nežiadúcu orientáciu na dovoz komodít s vyšším stupňom pridanej hodnoty, zatiaľ čo vo vývoze naďalej prevládajú tendencie k vývozu prevažne materiálových medziproduktov⁴².

Rok 1997 bez výraznejších zmien vystriedal rok 1998, v ktorom bol rast ekonomiky podnietený hlavne rastom domáceho dopytu, ktorý domáca ponuka nie je schopná uspokojiť. Dôkazom je reálny rast dovozu, ktorý prevýšil rast HDP. Deficit obchodnej bilancie sa naďalej prehĺbuje, pričom v komoditnej štruktúre dovozu si aj vplyvom rastu investícií naďalej zachovávajú najvýznamnejší podiel už spomínanú komoditnú skupinu.

V rokoch 1999 a 2000 pokračuje rast podielu skupiny nerastných palív na celkovom dovoze, čo sa v súvislosti s rastom cien strategických surovín na svetových trhoch a vzhľadom na to, že slovenská ekonomika je závislá na dovoze energetických surovín, podieľalo veľkou mierou na deficite obchodnej bilancie. Na celkovom medziročnom raste dovozu o 121,4 mld. Sk sa zvýšený dovoz nerastných palív podieľal 35%. Ďalej rastie dovoz pre medzispotrebu, strojov a prepravných zariadení, ktorý súvisel s oživením priemyselnej výroby a výrazným zvyšovaním investičných dovozov.

⁴⁰ bližšie v časti Teritoriálna štruktúra ZO SR

⁴¹ patrí sem ale aj spotrebný dovoz strojárskoho a elektrotechnického charakteru

⁴² o škodlivosti tohto trendu vedeli už merkantilisti (pozri Jean Baptiste Colbert v *Holmanovi* (1999))

Štruktúru dovozu v roku 2001 výrazne ovplyvňuje investičná aktivita, ktorá opätovne spôsobuje nárast podielu dovozu strojov a ich častí na celkovom dovoze do SR⁴³. Ceny nerastných surovín začínajú klesať, čo sa spolu s kurzovým vývojom prenáša do roku 2002 v podobe znižovania podielu hodnotového vyjadrenia ich dovozu na celkovom dovoze. Dynamika zvyšovania dovozu nerastných surovín a medziproduktov sa ale v podstate nemení, čo znamená, že rast hospodárstva v roku 2002 je aj naďalej dosahovaný pri zvýšených nárokoch na materiálové vstupy.

Nástup druhej Dzurindovej vlády, rózne reformy a zlepšovanie imagu Slovenska v zahraničí v nasledujúcich rokoch priťahuje na Slovensko rastúce objemy zahraničných investícií orientovaných do veľkej miery proexportne. Oprávnené sa teda môžeme domnievať, že v budúcnosti sa súčasný nárast dovozu strojných zariadení prejaví v zlepšovaní exportnej výkonnosti a obchodnej bilancie SR. Zatiaľ čo sektor motorových vozidiel sa už dynamicky rozvíja vďaka produkcii Volkswagenu Bratislava s perspektívou ďalšieho rastu vďaka investíciám PSA Peugeot-Citroen a Hyundai-Kia, pričom väčšia časť produkcie týchto automobiliek bude určená na export a potenciálne tak vyrovná nepriaznivý vplyv rozsiahlych dovozov v tomto sektore, v sektore sofistikovanejších elektronických prístrojov je situácia omnoho zložitejšia. V podstate dnes neexistujú výraznejšie výrobné kapacity, ktoré by mohli uspokojiť domáci dopyt, nielo ešte potenciálne exportovať. Navyiac ide o moderné odvetvie s pomerne veľkou pridanou hodnotou, ktoré má potenciál rozvíjať sa do budúcnosti, preto by politika v oblasti lákania zahraničných investícií a podpory produkcie mala v budúcnosti smerovať práve do tohto odvetvia.

2.2 Komoditná štruktúra vývozu

V roku 1993, hneď začiatkom skúmaného obdobia, bol v slovenskom vývoze nastolený nežiadúci trend. Podľa členenia SITC⁴⁴ sa vyvážali predovšetkým materiálové medziprodukty (45%), stroje a prepravné zariadenia (16,6%), rôzne priemyselné výrobky (13,8%) a chemikálie (10,5%), teda produkty s prevážne nízkou pridanou hodnotou, čo sa ako jedna z hlavných príčin prejavilo na deficite obchodnej bilancie. Tento fakt môžeme pripísať na vrub zdedenému stavu

⁴³ rád by som zdôraznil, že zvyšovanie dovozov v tomto segmente výroby a ich prorastový vplyv na deficit obchodnej bilancie môžeme do istej miery akceptovať, keďže by mali v budúcnosti predstavovať potenciál zvyšovania exportnej výkonnosti SR, čoho sme v nedávnej minulosti boli skutočne svedkami

výrobných kapacít a nedostatočnej reštrukturalizácii podnikovej sféry⁴⁵. V rokoch 1994 a 1995 nastolený trend v komoditnej štruktúre vývozu pokračuje, kde sa naďalej presadzuje vysoký podiel vývozu v skupine SITC6⁴⁶ (trhové výrobky surovinového charakteru – polovýrobky s nízkym stupňom finalizácie).

Určitý posun nastáva v roku 1996, kedy sa zdá, že export týchto výrobkov dosahuje svoju hranicu, čo sa odráža práve na poklese exportu surovinových produktov. V slovenskom vývoze sa postupne začína znižovať váha exportu železa a ocele (Graf 5), čo možno považovať za pozitívny trend z hľadiska diverzifikácie exportu smerom k produktom s vyššou pridanou hodnotou. Treba si však uvedomiť, že to čiastočne súvisí aj s dopytovým cyklom (OECD, 1999) a všeobecným poklesom cien v tomto segmente. V prípade Slovenska bol pokles v tomto segmente obzvlášť pálčivý vzhľadom na to, že pokles exportu a tým aj výroby ocele zasiahol druhého najväčšieho zamestnávateľa a v tej dobe najväčšieho slovenského exportéra, Východoslovenské železiarne Košice. Pozitívny je mierny vzostupný nárast vývozu strojov na záznam a reprodukciu obrazu, moderného odvetvia s vyššou pridanou hodnotou, a exportu motorových vozidiel. V segmente exportu motorových vozidiel hrá významnú úlohu už spomínaný Volkswagen Bratislava, ktorý sa postupne stáva najväčším slovenským exportérom.

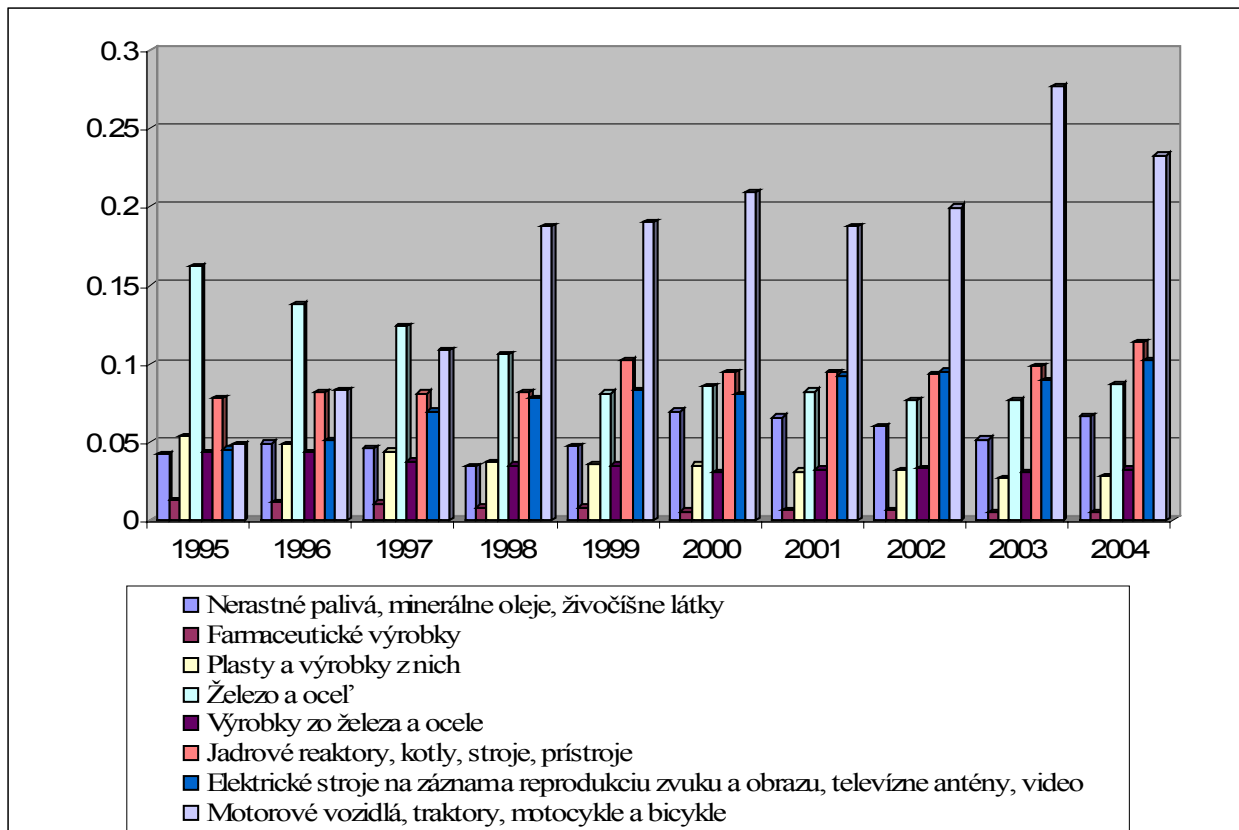
Rok 1997 predstavuje ďalší progres pri riešení štruktúrného problému slovenského exportu, keďže svoju úlohu postupne posilňujú perspektívne komodity s vyšším stupňom finalizácie, menovite najmä automobily, prístroje a zariadenia pre telekomunikáciu, záznam a reprodukciu zvuku a obrazu a elektrické zariadenia. Tento posun ale bohužiaľ stále nevytvára o ozdravení na podnikovej úrovni, príčinou je iba niekoľko reštrukturalizovaných podnikov so zahraničnou účasťou, čím sa zosilnilo ich postavenie na zahraničných trhoch (ďalší dôkaz o opodstatnenosti PZI).

Graf č.5: Podiel vybraných kapitol colného sadzobníka na celkovom vývoze, FOB

⁴⁴ klasifikácia SITC je štandardne užívaná Štatistickým oddelením OSN (Statistics Division), podrobné členenie je dostupné na <http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=14>

⁴⁵ bližšie pozri kapitolu 1.2.1

⁴⁶ ostatné skupiny SITC: SITC0 – potraviny, SITC1 – nápoje a tabak, SITC2 – surové materiály, SITC3 – nerastné palivá, SITC4 – oleje a tuky, SITC5 – chemikálie, SITC7 – stroje a zariadenia, SITC8 – priemyselné výrobky, SITC9 – ostatné

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Štatistického úradu SR

Najvýraznejšou zmenou v štruktúre slovenského vývozu v roku 1998 bol výrazný rast skupiny motorových vozidiel. Slovenská republika vyviezla v tomto roku motorové vozidlá v hodnote takmer 80 mld. Sk, čo znamenalo viac ako 100% nárast oproti roku 1997. Hlavnú úlohu pritom zohral Volkswagen Bratislava, ktorý sa v roku 1998 stáva najväčším slovenským exportérom. Potvrďuje sa tak dôležitosť PZI vzhľadom na ich exportnú orientáciu, keďže dynamický rast vývozu zaznamenávajú práve výroby v prevažnej miere súvisiace so zahraničnými investíciami (okrem automobilov sú to napr. el. zariadenia a prístroje). Pri váhe segmentu spracovania kovov a výroby ocele v slovenskom hospodárstve a veľkom objeme úverov umiestnených do jeho výroby sa v roku 1998 postupne stáva problémom oslabovanie dynamiky vývozu ocele a ďalších kovov zapríčinené predovšetkým recesiou na svetových trhoch a rastom konkurencie zo strany postkomunistických krajín a krajín juhovýchodnej Ázie.

V roku 1999 možno hodnotiť štruktúru vývozu SR pozitívne. Pokračuje nastolený trend posilňovania podielu skupiny motorových vozidiel na celkovom exporte na úkor podielu vývozu určeného predovšetkým na medzispotrebu. V tomto roku už takpovediac trendové posilňovanie

pozície náročnejších komodít s vyšším stupňom finalizácie naznačuje, že k určitým pozitívnym štrukturálnym posunom dochádza, pričom dominantnú pozíciu majú opäť podniky so zahraničnou účasťou. Kľúčovým sa stáva pripájanie domácich podnikov k pozitívnemu smerovaniu slovenského exportu. Rok 2000 znamená potvrdenie pozitívnych zmien, keď podiel segmentu motorových vozidiel a iných prepravných zariadení rastie cca. o jeden percentuálny bod. Čo je však ešte potešiteľnejšie, oživenie ekonomík krajín EÚ napomáha konsolidácii výroby hutníckeho priemyslu a zastavuje načas pokles exportu v tomto odvetví.

V roku 2001 dochádza k výraznému prehĺbeniu deficitu obchodnej bilancie. Jednou z príčin na strane vývozu je spomalenie ekonomického vývoja v krajinách obchodných partnerov. To sa opäť okamžite prejavuje v skupine medziproduktov (napr. železo a oceľ), ktoré sú na túto skutočnosť najcitlivejšie (Graf 5). Keďže sa jedná o externý faktor ovplyvňujúci ZO SR, ukázalo sa, že cesta stabilného zvyšovania exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky povedie len cez ďalšiu reštrukturalizáciu, modernizáciu a špecializáciu na moderné odvetvia a výrobky strojárkeho a elektronického priemyslu, menej citlivé na externé vplyvy, so stabilným podielom zhruba 20% na slovenskom exporte.

Tento podiel v nasledujúcich rokoch výrazne rastie, najmä čo sa týka segmentu motorových vozidiel (Graf 5). Dôvodom sú zvyšujúce sa výrobné kapacity vo Volkswagene Bratislava, spustenie výroby luxusného modelu s vysokým stupňom finalizácie Volkswagen Touareg na Slovensku. Pozitívnymi signálmi o udržateľnosti tohto trendu sú rozsiahle proexportne orientované investície francúzskeho PSA Peugeot-Citroen (2003) a kórejskej automobilky Hyundai-Kia (2004). Analytici odhadujú, že rok 2007, ktorý by mal byť rokom, v ktorom obe automobilky spustia výrobu, by mal znamenať „...začiatok éry prebytkov ZO SR“⁴⁷.

Slovensko je naviac v poslednej dobe doslova zaplavované investíciami nabaľujúcimi sa na silnejúci automobilový priemysel (spomeňme úplne čerstvú investíciu výrobcu pneumatík Hankook Tyres⁴⁸), ktoré znamenajú konkurenciu pre domácich výrobcov (v prípade firmy Hankook vzniká konkurencia silnému slovenskému exportérovi Matadoru Púchov) a sú podnetom pre zvyšovanie kvality výroby a posilňovanie necenovej konkurencie-schopnosti.

⁴⁷ SME zo 7.1.2005, *Deficit ZO vytvorila dovozy vyvolané investíciami*

⁴⁸ SME z 5.5.2005, *Matador: stimuly pre Hankook sú príliš vysoké*

Zároveň klesá podiel medziproduktov na celkovom slovenskom exporte. Ostáva dúfať, že Slovensko tento nastolený trend udrží.

2.3 Teritoriálna štruktúra ZO SR

V teritoriálnej štruktúre ZO SR sa od počiatku črtala jediná priorita – rýchlá a efektívna zmena orientácie z ekonomík krajín RVHP (desaťročiami zdevastovaných centrálne plánovaným hospodárstvom) na vyspelé svetové trhy, menovite najmä trhové hospodárstva západnej Európy a krajín EÚ⁴⁹. Pozrime sa, či sa tento cieľ podarilo splniť.

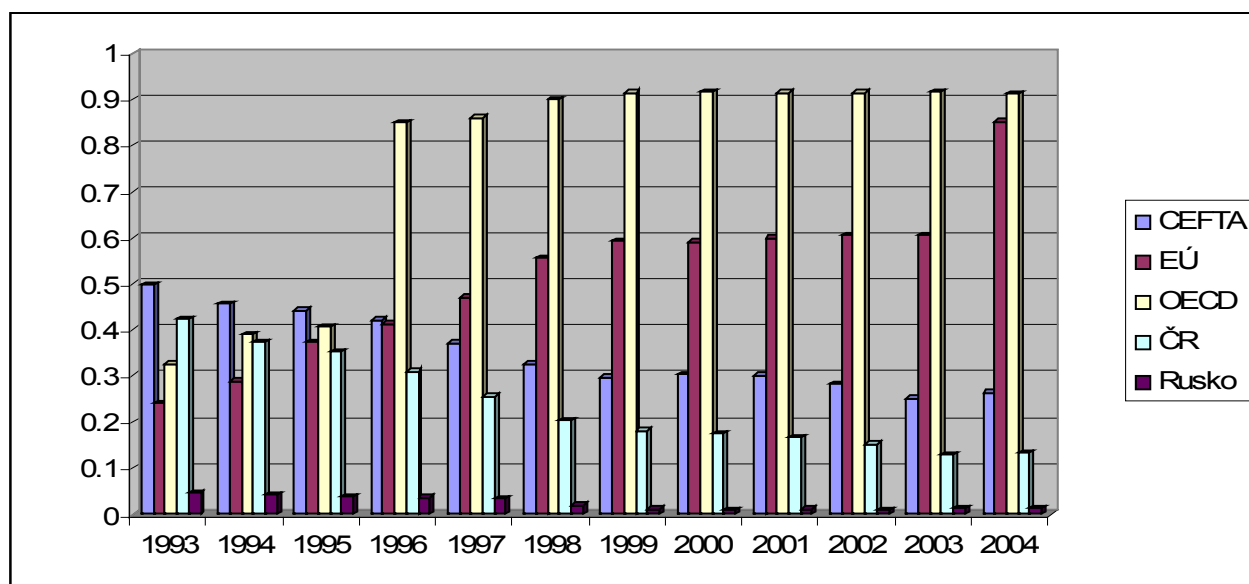
Čiastočne sa pozitívne signály objavujú už pred rokom 1993, teda v období, keď Slovensko bolo ešte súčasťou federácie. Do roku 1993 predstavuje vývoz SR do krajín EÚ zhruba jednu štvrtinu. Po vzniku samostatnej Slovenskej republiky sa potreba preorientovania na trhy

⁴⁹ EÚ (Európska únia) – Belgicko, Dánsko, Fínsko, Francúzsko, Grécko, Holandsko, Írsko, Luxembursko, Nemecko, Portugalsko, Rakúsko, Spojené kráľovstvo, Španielsko, Švédsko, Taliansko, od roku 2004 pribudli noví členovia – Česká republika, Cyprus, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Poľsko, Slovensko, Slovinsko

EÚ ukazuje ešte páľčivejšie, keďže zdedené výrobné kapacity (na rozdiel od ČR) nenáchádzajú odbytisko na trhoch bývalej RVHP.

Už v roku 1993 sa Slovensko rázne vydáva na požadovanú cestu. Podľa údajov NBS tvorí vývoz do vyspelých krajín s trhovou ekonomikou 55,6% z celkového vývozu, u dovozu je to 50,4%. Dôležitú úlohu od začiatku plní CEFTA⁵⁰. V roku 1993 sa na trhoch týchto krajín realizovalo takmer 50% vývozu a 40% dovozu (Grafy 6 a 7).

Graf č.6: Podiel vývozu SR do vybraných teritórií na celkovom vývoze, FOB

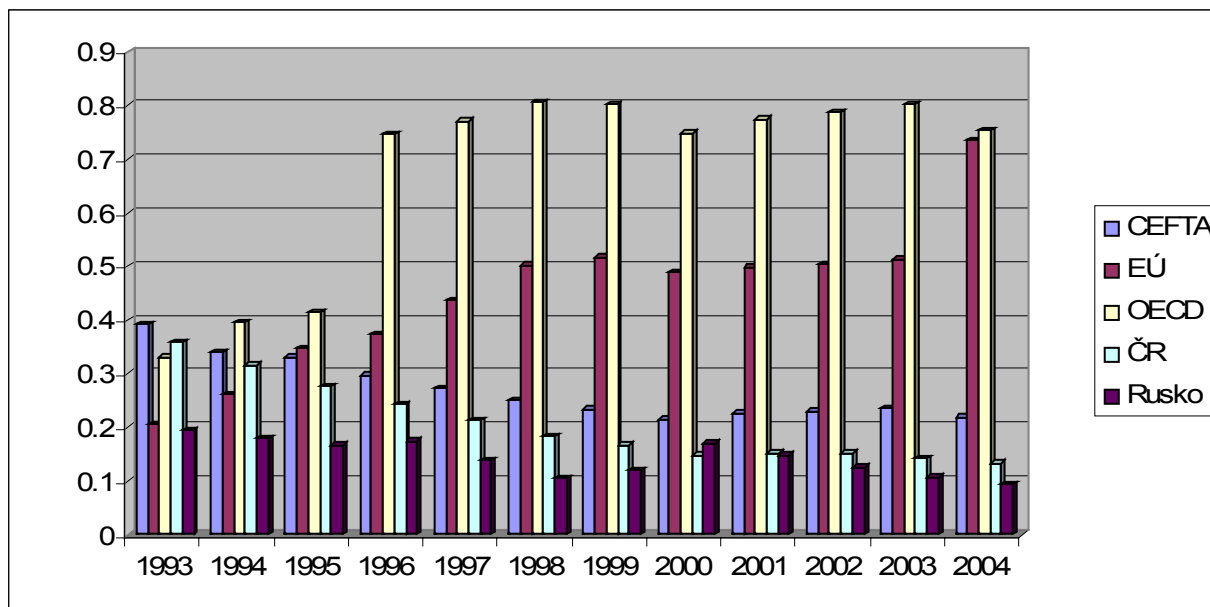
Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Štatistického úradu SR

Dôležitou súčasťou ZO SR bola od 1.1.1993 prirodzene obchodná výmena s ČR, s ktorou bola slovenská ekonomika výrazne previazaná v oblasti susedských a dodávateľsko-odberateľských vzťahov. V roku 1993 dosiahlo Slovensko vo vzťahu k ČR kladnú obchodnú bilanciu vo výške 1,123 mld. Sk, kedy činil podiel dovozu z ČR 36% celkového dovozu, zatiaľ čo podiel vývozu do ČR na celkovom vývoze bol 42%-ný. Postupom času sa slovenské hospodárstvo zbavuje naviazanosti na českú ekonomiku (platí to aj opačne), keďže obe ekonomiky sa snažia preraziť na vyspelejších trhoch a smerujú svoje výrobné kapacity a reformné kroky do tejto sféry. To je zrejme z údajov za ďalšie obdobie rokov 1994 - 2004,

⁵⁰ Central European Free Trade Agreement – Bulharsko (od roku 1997), Česká republika, Maďarsko, Poľsko, Slovenská republika, Slovinsko, Rumunsko

odkedy podiel obchodnej výmeny s ČR na celkovom ZO postupne zaznamenáva pokles až na úroveň približne 13% z roku 2004 (v oblasti vývozu aj dovozu).

Graf č.7: Podiel dovozu do SR z vybraných teritórií na celkovom dovoze, FOB

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Štatistického úradu SR

V roku 1994 sa naďalej prejavujú snahy o prechod a etablovanie sa na vyspelých európskych trhoch. Podiel vývozu a dovozu z krajín CEFTA na ZO SR sa začína znižovať (Grafy 6 a 7), zatiaľ čo na aktívnej obchodnej bilancii sa podpisuje najmä oživenie európskych ekonomík a zvýšený vývoz na trhy krajín EÚ a EZVO⁵¹. V roku 1995 pretrvávajú tendencie z predchádzajúcich rokov, pričom výraznejší nárast obchodu s EÚ spôsobuje mimo iného vstup nových krajín⁵².

V roku 1996 sa v teritoriálnej štruktúre ZO SR dejú zásadné zmeny, ako je zrejmé z grafov 5 a 6. Za výrazným rastom podielu zahranično-obchodnej výmeny s krajinami OECD na celkovom ZO stojí ale veľmi prozaická príčina. Je ňou prijatie nových členských krajín, s ktorými má Slovensko rozsiahlu obchodnú výmenu (ide hlavne o ČR), do „klubu bohatých“⁵³, ako sa

⁵¹ EZVO (Európske združenie voľného obchodu) – Island, Lichtenštajnsko, Nórsko, Švajčiarsko, teda ozaj vyspelé európske trhy, kde sa slovenský export môže realizovať za relatívne výhodných cien

⁵² Fínsko, Rakúsko, Švédsko

⁵³ pri podrobnom pohľade na zoznam členských krajín môže toto prirovnanie pri niektorých členoch vylúdiť na tvári čitateľa úsmev, pozri http://www.oecd.org/countrieslist/0,3025,en_33873108_33844430_1_1_1_1_1,00.html

častokrát OECD nazýva. U Českej republiky sa tak stalo koncom roku 1995, u Poľska a Maďarska v priebehu roku 1996, zatiaľ čo Slovensko pristupuje až v roku 2000⁵⁴.

V nasledujúcom období (od roku 1997⁵⁵) teritoriálna štruktúra ZO SR pokračuje v nastúpených trendoch bez väčších šokov, pričom sa postupne naďalej znižuje podiel ČR, krajín CEFTA a Ruska na ZO SR a zvyšuje sa podiel krajín OECD a EÚ.

V rokoch 1998 – 2000 je ústredným činiteľom v teritoriálnej štruktúre ZO SR zvyšovanie obchodu v procese medzinárodného podnikania, ktoré vedie k posilneniu orientácie ZO na vyspelé európske krajiny. Už v roku 1998 vzrastá slovenský export do krajín EÚ nad úroveň 50% (presnejšie podľa údajov NBS na 56% pri medziročnom raste v porovnaní s rokom 1997 o 37,6%!). V roku 1999 pritom dochádza v obchode s krajinami EÚ k významnej medziročnej zmene, z pasívneho salda vo výške 20,7 mld. Sk na aktívum vo výške 9,1 mld. Sk (NBS, 1999). Na týchto zmenách najviac participuje zlepšenie bilancie obchodu s Nemeckom, Talianskom, Rakúskom a Francúzskom. Od roku 1999 sa ekonomický rast v krajinách EÚ spomaľuje, čo sa podpísalo na spomalení dynamiky zväčšovania podielu ZO s EÚ na celkovom ZO SR a prehĺbení deficitu obchodnej bilancie ZO SR. Podiel ZO s krajinami EÚ a OECD (ako v oblasti vývozu tak aj dovozu) sa až do roku 2003 výraznejšie nemení.

K zatiaľ poslednej veľkej zmene dochádza v roku 2004, kedy výrazne rastie podiel obchodu s krajinami EÚ na celkovom ZO SR. Opäť za tým stojí prozaická príčina rozšírenia EÚ (pozri odkaz 49), kedy sa členom EÚ stáva aj jeden z najväčších obchodných partnerov - ČR. V roku 2004 už dosahuje podiel krajín EÚ 85% na celkovom vývoze a takmer 74% na celkovom dovoze. Aj tieto čísla potvrdzujú, že hlavný cieľ vytýčený v oblasti teritoriálnej štruktúry ZO SR sa podarilo splniť. Slovensko sa napriek počiatočnej výraznej naviazanosti na trhy bývalej RVHP dokázalo efektívne etablovať na vyspelých trhoch, ktoré zaručujú lukratívnejšie odbytové podmienky pre slovenský export, zatiaľ čo uspelo vo vytváraní trhového prostredia zaujímavého pre import kvalitného a širokého sortimentu produktov vyspelých európskych ekonomík.

V oblasti teritoriálnej štruktúry ZO SR tak v súčasnosti zostáva jediný významnejší problém, a síce výrazne deficitná zahranično-obchodná výmena s Ruskom, ktorá prispieva najväčšou mierou k pasívnemu saldu obchodnej bilancie SR (Tabuľka 9).

⁵⁴ dôvodom neskorého prístupu sú predovšetkým chybná hospodárska politika Mečiarových vlád a netransparentná privatizácia spomaľujúca reštrukturalizačný proces, ktoré poškodili image Slovenska v zahraničí

⁵⁵ od roku 1997 údaje o ZO SR s krajinami CEFTA zahŕňujú aj Bulharsko

Tabuľka č.9: Vývoj obchodnej bilancie s Ruskom

Rusko	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Obch. bilancia, mld. Sk	-30.18	-29.26	-33.46	-49.85	-43.45	-40.89	-51.78	-95.66	-99.13	-87.36	-78.85	-77.69

Prameň: Štatistický úrad SR

K hlavným dôvodom tohto nepriaznivého faktu môžeme počítať na jednej strane rýchle preorientovanie slovenských vývozcov na solventnejšie západné trhy a na strane druhej pretrvávajúcu závislosť slovenského hospodárstva od surovinových dodávok z Ruska, čo spôsobilo čoraz hlbší obchodný schodok slovensko-ruského obchodu až na úroveň priepastných takmer 100 mld. Sk v roku 2001. V tejto súvislosti je veľmi významným faktorom prehĺbujúceho sa deficitu slovensko-ruskej obchodnej výmeny pohyb cien na trhu s ropou a zemným plynom. Ako sme už spomínali, rast cien týchto strategických surovín, ktoré Slovenská republika dováža prakticky výlučne z Ruskej federácie, spôsobuje aj pri klesajúcej tendencii dovozov⁵⁶ v absolútnom vyjadrení rast dovozu v hodnotovom vyjadrení.

Slovensko-ruskú obchodnú výmenu v priebehu sledovaného obdobia navyše ovplyvňujú ešte dva veľmi špecifické faktory. Prvým z nich je deblokácia ruského dlhu ako protihodnota za splácanie pohľadávok vlády SR, ktorá len v roku 1996 predstavovala 8,7 mld. Sk, t.j. 11,6% z celkového prírastku dovozu. Druhým faktorom je tranzit ropy a zemného plynu z Ruskej federácie cez územie SR, ktorý je hlavným dôvodom prebytkov v obchode so službami.

3. Komparácia so ZO ČR

Dosiaľ sme rozobrali determinanty ZO SR, popísali jeho vývoj v skúmanom období a analyzovali jeho jednotlivé zložky, ku konečnému verdiktu teda nechýba veľa. Aby bol však objektívny, pomôžeme si komparáciou so ZO inej ekonomiky, ktorá sa rozbiehala v podstate z rovnakej štartovacej čiary, funguje v rovnakom prostredí, je príbuzná z hodnotovej, vzdelanostnej a kultúrnej stránky. Prirodzene sa ponúka komparácia so ZO Českej republiky, ktorá mala k SR v histórii 20. storočia vždy veľmi blízko.

3.1 Vývoj ZO ČR

⁵⁶ prameniacej z predsa len postupujúcej reštrukturalizácie slovenskej výroby a s ňou súvisiacim znižovaním surovinovej náročnosti výroby

Zahraničný obchod ČR mal pred sebou po vzniku samostatnej Českej republiky v roku 1993 prakticky rovnaké úlohy ako ZO SR. Kľúčová bola aj v tomto prípade rýchla a efektívna privatizácia a reštrukturalizácia s cieľom posilniť konkurencie-schopnosť českej produkcie a presadiť sa na lukratívnych trhoch západnej Európy. Prvé dôležité kroky, ktoré sa dotýkajú aj Slovenskej republiky, začína robiť už federálna vláda v roku 1990. Dochádza k zrušeniu monopolu zahraničného obchodu, jeho liberalizácii, postupnému zavádzaniu konvertibility národnej meny (najskôr je zavedená *interná smeniteľnosť*⁵⁷ Kčs, neskôr od októbra 1995 je česká koruna podľa článku VIII. IMF voľne smeniteľnou menou) a liberalizácii cien.

Proces transformácie naštartovaný hore uvedenými zmenami naplno ukázal hlboké defekty zdedené z predošlého systému CPE. Odbúravanie exportných a importných dotácií nemilosrdne pritvrdovalo rozpočtové obmedzenie predovšetkým v exportnom sektore, produkcia (podobne ako na Slovensku) bola neefektívna, surovinovo a materiálovo náročná, čím sa znižovala jej konkurencie-schopnosť na náročných zahraničných trhoch. Privatizácia a následná reštrukturalizácia si vyžadovala čas, a tak sa najschodnejšou ukázala cesta posilňovania cenovej konkurencie-schopnosti českej produkcie.

V roku 1990 sa Štátna banka československá rozhodla devalvovať československú korunu v troch krokoch, ktorých výsledkom bola kumulatívna devalvácia o 113%, čo výrazne zlacnilo československý export a pozitívne tak ovplyvnilo cenovú konkurencie-schopnosť produkcie a zároveň znížilo záujem o import. Dôkazom významnej úlohy, ktorú zohral devízový kurz pri posilňovaní cenovej konkurencie-schopnosti českej a slovenskej produkcie, je extrémne nízka úroveň miezd⁵⁸ v medzinárodnom porovnaní pri prepočte oficiálnym kurzom (Tabuľka 10).

Tabuľka 10: Mesačné mzdy v transformačných ekonomikách, v USD

	1991	1992	1993
Československo	128	163	
Maďarsko	240	278	320
Poľsko	166	214	220

Prameň: *Economic Survey of Europe in 1993-1994, Economic Commission for Europe, UN*

⁵⁷ domáce subjekty – fyzické aj právnické osoby – môžu za české koruny nakupovať smeniteľné zahraničné meny (rozsah nákupu bol v rokoch 1993-1995 pre fyzické osoby obmedzený)

⁵⁸ tie tvorili hlavnú zložku nákladov výroby

Faktor nízkych miezd, kvalifikovaná pracovná sila a zemepisná blízkosť západných trhov, pozitíva spoločné pre českú aj slovenskú ekonomiku, znamenali dôležité faktory pri budovaní konkurencie-schopnosti exportu ČR. V prospech ZO ČR hral ale oproti Slovensku ešte jeden nezanedbateľný fakt – zdedené výrobné kapacity boli omnoho lepšie štruktúrované, česká ekonomika nebola tak bytostne závislá na ťažkom strojárstve⁵⁹.

Český ZO teda štartuje podobne ako slovenský za podmienok výraznej cenovej konkurencie-schopnosti, ktorá je postupne odbúravaná udržiavaním fixného kurzu za situácie, kedy inflačný diferencál⁶⁰ postupne odstraňuje medzeru vytvorenú devalváciami v roku 1990, čím dochádza k reálnemu zhodnocovaniu devízového kurzu (opäť vývoj podobný SR).

Pozrime sa teraz bližšie na samotný vývoj ZO ČR (Tabuľka 11). Aj pri podrobnejšom pohľade na ZO ČR je zrejmé, že jeho vývoj je veľmi podobný vývoju ZO SR⁶¹. Charakteristický je rast importu, ktorý je čiastočne kompenzovaný nárastom exportu, ten však nestačí na udržanie aktívnej obchodnej bilancie. Prudké zvyšovanie objemu zahranično-obchodnej výmeny, kedy sa vývoz aj dovoz za desaťročie viac než strojnásobujú, sa premieta predovšetkým do obchodnej výmeny s vyspelými trhovými ekonomikami krajín EÚ a OECD, pričom na trhoch vo vyspelých tržných krajinách sa v súčasnosti realizuje 92% celkového českého vývozu a dováža sa odtiaľ 81% celkového dovozu (údaje *Českého statistického úradu* za rok 2004). Tieto čísla potvrdzujú, že ČR dokázala uspieť v jednej zo základných úloh, a síce odbúrať zahranično-obchodnú závislosť na trhoch RVHP a etablovať sa úspešne na trhoch vyspelej Európy, ktoré ponúkajú českému exportu omnoho lepšie odbytové podmienky. Tento nesporný úspech odhalil v priebehu skúmaného obdobia aj s ním súvisiace úskalie – prílišnú citlivosť vývozu na konjunkturálnu situáciu v trhovách ekonomikách západnej Európy, ktorá sa prejavila už pri prvom výraznejšom spomalení rastu (či dokonca poklese) dopytu na trhoch OECD v roku 1996, ktoré prišlo po expanzívnej fáze v rokoch 1994 a 1995. Tento externý faktor prispel spolu s reálnym zhodnocovaním českej koruny k výraznému spomaleniu dynamiky rastu vývozov a prehĺbeniu už beztak značného deficitu obchodnej bilancie až na úroveň priepastných 153 mld. Kč v roku 1996. Svoju úlohu zohral aj fakt, že rast reálnych miezd predstihol rast produktivity práce, čím sa ďalej

⁵⁹ napr. v budúcnosti exportne výkonná automobilka Škoda potrebovala síce investície na modernizáciu a predovšetkým know-how, ale bola už pomerne dobre etablovaná na trhoch strednej a východnej Európy, ktoré predstavovali, a dodnes predstavujú, pre produkciu automobilky významné odbytko

⁶⁰ tempo rastu domácich cien predstihuje rast cien v zahraničí

⁶¹ porovnaj s Tabuľkou 8

oslabovala cenová konkurencie-schopnosť českej produkcie v zahraničí. Posilňovanie necenovej konkurencie-schopnosti českej výroby teda podobne ako na Slovensku naberá na význame.

Tabuľka č.11: Základné ukazovatele ZO ČR, v bežných cenách, FOB

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Vývoz, mld. Kč	458,842	566,171	601,680	709,261	834,227	908,756	1121,1	1269,634	1254,394	1370,93	1696,709
Rast vývozov, v % medziročne		23,4	6,3	17,9	17,6	6,9	23,4	13,2	-1,2	9,3	23,8
Dovoz, mld. Kč	498,377	665,740	754,670	859,711	914,466	973,169	1241,9	1386,319	1325,717	1440,72	1717,314
Rast dovozov, v % medziročne		33,6	13,4	13,9	6,4	4,8	27,6	11,6	-4,4	8,7	19,2
Obch. bilancia, mld. Kč	-39,535	-99,569	-152,99	-150,45	-80,239	-64,413	-120,8	-116,685	-71,323	-69,793	-20,605
Rast bilancie, mld. Kč, medziročne		-60,034	-53,421	2,54	70,211	15,826	-56,39	4,115	45,362	1,530	49,188
Obch. Bilancia/HDP, v %	-3.3	-6.8	-9.2	-8.4	-4.1	-3.2	-5.6	-5	-3	-2.7	-0.7

Prameň: Český statistický úřad, vlastné výpočty

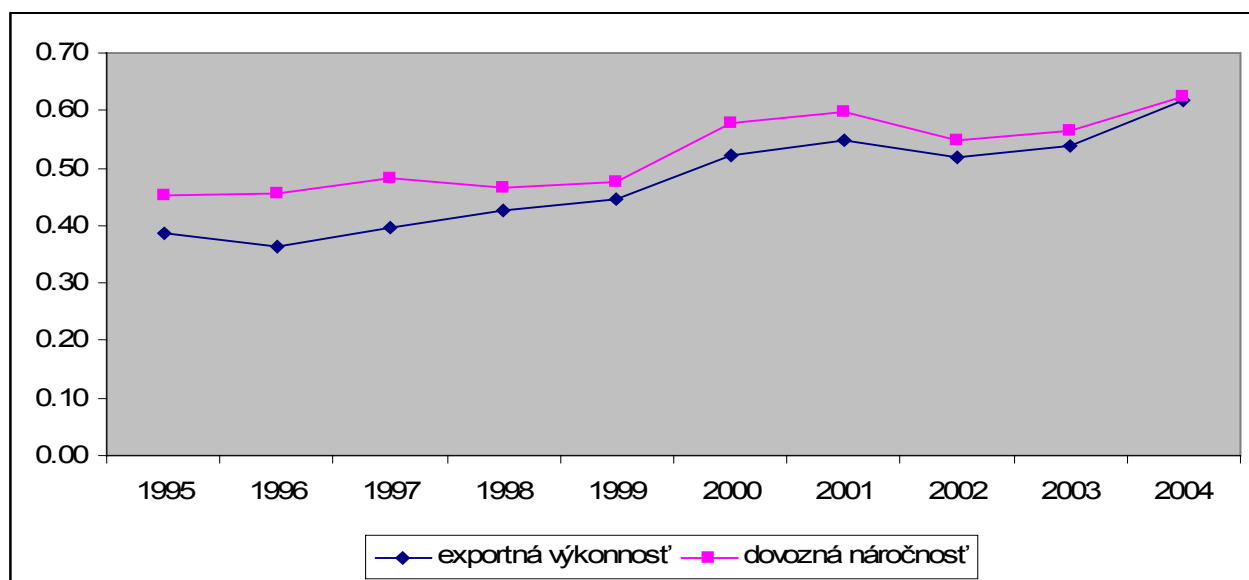
Zároveň sa v roku 1996 podiel obchodnej bilancie na HDP nebezpečne blíži kritickej 10%-nej hranici. Z tohto dôvodu začínajú špekulanti predpokladať zmenu ústredného kurzu českej koruny, ktorá by mala podporiť vývoz a znížiť tak negatívne saldo obchodnej bilancie, a uzavierajú na českú korunu krátke pozície, čím sami podporujú tlaky na devalváciu⁶². ČNB sa oslabeniu koruny bránila rozsiahlymi devízovými intervenciami vo výške takmer 2 mld. USD, čo predstavovalo jednu šestinu devízových rezerv. Toto postavenie sa ale ukázalo neudržateľné a v roku 1997 opúšťa ČR fixný kurz a prechádza na riadený floating, tj. voľne sa pohybujúci kurz s možnosťou intervencií centrálnej banky. Rovnovážny kurz sa ustálil na úrovni približne 10%-nej devalvácie, čo sa okamžite prejavuje v obnovení dynamiky rastu exportov pri zhruba nezmennej dynamike rastu na strane importu. Výsledky sa dostávajú už v roku 1998 kedy pasívne saldo obchodnej bilancie medziročne klesá o vyše 70 mld. Kč. Slovensko k podobnému kroku pristúpilo v roku 1998, pričom efekty sa dostávajú v roku 1999. V tejto súvislosti treba oceniť aj

⁶² viz. *Finančné deriváty* in Revenda, Z. a kolektív: *Peněžní ekonomie a bankovníctví*, Management Press, Praha, 2000

implicitnú snahu českej vlády o zníženie deficitu obchodnej bilancie, ktorá sa prejavila obmedzením rastu miezd vo verejnom sektore a výdajov verejného rozpočtu⁶³.

Pozitívny trend znižovania deficitu obchodnej bilancie pretrváva až do roku 2000, kedy tento opäť narastá nad úroveň 100 mld. Kč. Vysoký exportný rast je pritom sprevádzaný ešte výraznejším rastom importu a vývoj exportnej výkonnosti a dovoznej náročnosti sa rovnako ako na Slovensku ukazuje byť rozhodujúcim determinantom vývoja obchodnej bilancie (Graf 8).

Graf č.8: Exportná výkonnosť a dovozná náročnosť ČR

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Českého statistického úřadu

Z grafu 8 je zrejmé, že exportná výkonnosť českej ekonomiky dokázala držať s dovoznou náročnosťou tesnejší krok ako v Slovenskej republike. Nesúvisí to ani tak s tým, žeby česká ekonomika bola exportne omnoho výkonnejšia ako slovenská, práve naopak. Zatiaľ čo v Čechách predstavuje podiel exportu na HDP zhruba 54% v roku 2003, na Slovensku je to takmer 70% (podobne je tomu v priebehu celého skúmaného obdobia⁶⁴). Príčinou českého úspechu v tejto oblasti je výrazne lepšia a bohatšia úroveň českej ponuky, ktorá dokázala pokryť požiadavky zo

⁶³ ako protiklad si povšimnime v tom čase (1997) na Slovensku panujúcu politickú a ekonomickú situáciu hlbokého „Mečiarizmu“, ktorá bola charakteristická netransparentnou privatizáciou, prakticky neexistujúcou reštrukturalizáciou, expanzívnou fiškálnou politikou a prehĺbovaním medzinárodnej politicko-ekonomickej izolácie SR

⁶⁴ porovnaj s Grafom 2

strany domáceho dopytu v oveľa vyššej miere ako ponuka slovenskej ekonomiky, a eliminovať tým zčasti dopyt po importoch⁶⁵.

Vývoj ZO ČR je od roku 2000 sprevádzaný vysokým rastom HDP, čo sa pričínilo o to, že podiel deficitu obchodnej bilancie na HDP sa postupne znižuje až na výborných 0,7% v roku 2004! Česká ekonomika je v tomto období už navyše zdravo naštartovaná, mimo obrovského prílivu PZI smerovaných predovšetkým do proexportnej výroby s víziou budúceho rastu sa začínajú v plnej miere prejavovať investičné aktivity z rokov 1993-2000, ktoré naďalej posilňujú rast exportu predovšetkým od roku 2003. V doterajšom priebehu roku 2005 je česká obchodná bilancia aktívna a výsledky za prvý rok fungovania ekonomiky v rámci EÚ (máj 2004 – apríl 2005) naznačujú, že Česko sa stáva medzi novými členmi „exportným tigrom“ č. 1.

3.2 ZO ČR vs. ZO SR

ZO Českej a Slovenskej republiky prešiel v zásade rovnakým vývojom. Obe krajiny štartovali z rovnakej čiary, na ktorej bol ZO ovplyvňovaný predovšetkým cenovou konkurencieschopnosťou výrobkov oboch krajín na zahraničných trhoch. Túto dokázalo Slovensko v počiatočných transformáčnom procese pretaviť do lepších výsledkov ZO ako Česká republika (spomeňme dokonca pozitívne saldo z roku 1994 a výrazne nižšie podiely deficitu obchodnej bilancie na HDP). Postupom času pri raste reálnych miezd, udržiavaní fixného výmenného kurzu oboch mien a vyššej inflácii ako v krajinách obchodných partnerov dochádza k odbúraniu cenovej konkurencieschopnosti, čo spôsobuje v oboch krajinách prehĺbovanie deficitu obchodnej bilancie až na úroveň dosahujúcu kritickú hranicu 10%-ného podielu na HDP. Nepriaznivý vývoj na účte obchodnej bilancie núti obe krajiny opustiť fixný menový kurz a prejsť na riadený floating, ktorý spôsobuje výraznú devalváciu (v Čechách na úrovni približne 10%, na Slovensku až 19%) a dočasne posilňuje cenovú konkurencieschopnosť produkcie v oboch krajinách. Až potiaľ je vývoj ZO v Českej a Slovenskej republike zarážajúco podobný. Prispieva k tomu aj výrazná orientácia oboch ekonomík na trhy EÚ a s ňou súvisiaca silná citlivosť na hospodársky cyklus v krajinách EÚ. Efekt devalvácie a s ním aj cenová konkurencieschopnosť v oboch ekonomikách ale po roku 1998 postupne opadá a v ďalšom období vstupujú do hry iné významné faktory, ktoré Česká republika zvládla lepšie. Pri porovnávaní ďalšieho vývoja zahraničného

⁶⁵ táto skutočnosť snáď taktiež súvisí s rozdielmi v českej a slovenskej mentalite, keďže českí spotrebitelia podľa môjho názoru inklinujú k spotrebe českého tovaru oveľa častejšie ako spotrebitelia na Slovensku

obchodu ČR a SR sú zásadné tri body, ktoré mali na tento vývoj podľa môjho názoru najvýznamnejší vplyv:

- komoditná štruktúra ZO
- príliv PZI
- hospodárska politika vlády.

Po postupnom vyprchaní efektu devalvácie v oboch ekonomikách sa ukázalo kľúčovým budovanie necenovej konkurencie-schopnosti produkcie, ktorá sa mala stať motorom rastu exportu. Dovtedajšiu dôležitosť cenovej konkurencie-schopnosti produkcie pre ZO oboch krajín dokumentuje aj fakt, že v Českej republike dochádza k opätovnému rastu deficitu obchodnej bilancie nad úroveň 100 mld. Kč už v roku 2000, zatiaľ čo na Slovensku sa tak deje až v roku 2001. Súvisí to pravdepodobne s tým, že česká koruna prešla devalváciou zhruba o rok skôr ako slovenská (1997 vs. 1998).

Za tejto situácie sa začína prejavovať lepšie štrukturálne zloženie českého exportu, na ktorom sa v priebehu celého skúmaného obdobia výrazne vyšším podielom ako na Slovensku podieľajú stroje a prepravné zariadenia (SITC 7). Už v roku 1996 je tento podiel 32,7% a ďalej rastie, pričom na Slovensku činí v tom istom roku zhruba 23%. Táto skutočnosť súvisí mimo iného práve so zdedenými výrobnými kapacitami v oboch ekonomikách a odráža vyššiu necenovú konkurencie-schopnosť českej produkcie voči slovenskej. Väčší podiel týchto výrobkov charakteristických vyššou pridanou hodnotou a nižšou citlivosťou na zmeny cenovej konkurencie-schopnosti napomáha pozitívnemu vývoju exportu a podielu deficitu obchodnej bilancie na HDP⁶⁶, ktorý po roku 2001 neprekračuje v Čechách hranicu 5%⁶⁷. Na tomto výsledku sa podieľa rast HDP aj už spomínaná úroveň českej produkcie určenej pre domáci trh, ktorá v omnoho väčšej miere ako na Slovensku uspokojuje domáci dopyt a brzdí tým prílišný rozmach dopytu po dovozoch.

Snáď najvýznamnejším faktorom odlišujúcim ZO Slovenskej a Českej republiky je príliv priamych zahraničných investícií, ktoré majú na ZO markantný dopad. Efektov je viacero – od dočasného efektu pehlbovania deficitu na bežnom účte platobnej bilancie v dôsledku investičných dovozov toľko potrebného kapitálového vybavenia a know-how, cez prínos pri reštrukturalizácii

⁶⁶ ktorý je vlastne súhrnom pridaných hodnôt v danej ekonomike za dané obdobie

⁶⁷ porovnaj Tabuľky 8 a 11

až po neskoršiu realizáciu investičnej aktivity v raste exportných kapacít, keďže drvivá väčšina priamych zahraničných investícií je proexportne orientovaná. Pozitívny efekt budúceho zvyšovania exportnej výkonnosti ekonomiky pritom zvyčajne značne preváži dočasný negatívny dopad na deficit obchodnej bilancie.

Vývoj prílivu priamych zahraničných investícií do oboch krajín je zachytený v Tabuľke 6. Je evidentné, že príliv priamych zahraničných investícií do Slovenskej republiky počas celého skúmaného obdobia zaostáva za prílivom PZI do ČR. Prvý veľký zlom nastáva v roku 1995, kedy do českej ekonomiky prichádza vo forme PZI 2,562 mld. USD, zatiaľ čo na Slovensko iba 258 mil. USD. Silným impulzom v Českej republike je deklarovanie širšej zmeniteľnosti koruny od októbra 1995, vstup ČR do OECD, zlepšovanie investičného ratingu v dôsledku makroekonomickej a politickej stability a kapitálové vstupy zahraničných spoločností do veľkých podnikov SPT Telecom, Škoda Mladá Boleslav a České rafinerie. Slovensko sa naproti tomu bráni privatizácii strategických podnikov, prebiehajúca privatizácia, pri ktorej sú zvýhodňovaní domáci záujemcovia, je sprevádzaná korupčnými škandálmi, v dôsledku čoho viazne reštrukturalizácia. Mečiarova vláda navyše prehľbuje medzinárodnú izoláciu SR a bráni vstupu SR do medzinárodných štruktúr.

Príliv PZI do ČR naberá po dočasnom poklese druhý dych po roku 1997, kedy česká vláda mení cestu privatizácie a reštrukturalizácie a čoraz viac uprednostňuje priamy predaj štátneho majetku do rúk strategického zahraničného investora, pričom ponúka potenciálnym záujemcom výrazné investičné stimuly. Naproti tomu na Slovensku pokračuje ani nie tak privatizácia ako skôr rozdávanie štátneho majetku vládnej garnitúre blízkym osobám, ktoré nie je schopné zabezpečiť dostatok kapitálu potrebného pre reštrukturalizáciu, a objavuje sa čoraz viac prípadov tzv. tunelovania. V dôsledku toho rastie nezamestnanosť, spomaľuje sa rast ekonomiky a zväčšuje politická nestabilita, kvôli čomu sa už beztak neprívetivé hodnotenia popredných ratingových agentúr⁶⁸ naďalej zhoršujú (pozri Prílohu). Tieto hodnotenia sú pritom hlavným kritériom rozhodovania zahraničných investorov.

K pozitívnej zmene dochádza na Slovensku v roku 1998, kedy nastupuje prvá Dzurindova vláda. V roku 1999 prijíma prvé stabilizačné opatrenia a vypracúva stratégiu stimulácie PZI. Efekty zmeny hospodárskej politiky a celkovej ekonomicko-politickej situácie na seba nenechali

⁶⁸ Standard & Poor's, Moody's, Fitch IBCA

dlho čakať. Už v roku 2000 prichádza zlom, keď v danom roku prilákalo Slovensko takmer 2 mld. USD, teda približne toľko ako za celé obdobie 1993-1998. Príliv PZI sa v ďalšom období výrazne zvyšuje, čo plynie zo zlepšovania celkovej ekonomickej a politickej situácie, razantných reforiem v ekonomickej oblasti a s tým súvisiacim zlepšovaním investičného ratingu SR, ktorý postupne dobieha ratingy ČR. Významnú úlohu hraje aj zvýšený objem priamych predajov strategických podnikov do rúk zahraničných investorov (SPP, VSŽ Košice a pod., privatizácia bankového sektoru, v nedávnej minulosti Slovenských elektrární atď). Vrchol v prílive PZI dosahujú obe ekonomiky v roku 2002.

Z hľadiska vplyvu PZI na obchodnú bilanciu oboch krajín v súčasnosti to vyzerá tak, že ČR vďaka skorému nástupu už dnes ťaží z prílivu PZI v rokoch 1993-2000, ktorý sa premieta do zvýšenej exportnej výkonnosti, pričom je pre vývoj obchodnej bilancie pozitívnym signálom, že hodnota reinvestovaného zisku v roku 2001 prvýkrát prekročila objem investícií do základného kapitálu, čo odráža spokojnosť investorov. Naproti tomu v slovenskom ZO sa investičné aktivity ešte naplno v raste exportnej výkonnosti neprejavili. Navyše, SR iba v tejto dobe prežíva rozsiahly investičný boom, ktorým už ČR prešla, a je preto dôvod sa domnievať, že zvýšenie dovozov v dôsledku investičnej aktivity v najbližšej budúcnosti negatívne ovplyvní vývoj obchodnej bilancie SR. Situácia by sa však mala obrátiť v prospech vývoja deficitu obchodnej bilancie už v roku 2007, kedy by sa mal spustením nových exportných kapacít prejavíť pozitívny efekt PZI a naštartovať tak pozitívny vývoj na bežnom účte platobnej bilancie SR.

4. Hodnotenie vývoja ZO SR

Tranzitívne ekonomiky strednej a východnej Európy nemali pred sebou na začiatku transformačného procesu ľahkú úlohu. Pozadie ekonomických procesov častokrát založené na vzťahoch typu *trade-off* (alebo „niečo za niečo“) si vyžadovalo množstvo kompromisov. Udržiavanie nízkej hladiny nezamestnanosti zvyklo viesť k rastu cenovej hladiny (Philipsova krivka), ten pri fixnom výmennom kurze spôsoboval zníženú konkurencie-schopnosť produkcie na zahraničných trhoch, ktorá prehĺbovala deficit obchodnej a platobnej bilancie; príkladov je

mnoho. Vo svetle potreby týchto kompromisov sa neraz nepodarilo vyhnúť krokom, ktoré sa neskôr ukázali ako chybné. V tejto kapitole zhodnotíme kroky, ktorými sa transformačný proces v SR dotkol sektoru ZO, a ich odraz vo výsledkoch zahraničného obchodu SR v sledovanom období.

Základný problém ZO SR spôsobila hneď v počiatkoch transformačného procesu zvolená cesta privatizácie štátneho majetku uprednostňovaním domácich záujemcov a masovou kupónovou formou privatizácie. Ideály „privatizácie pre všetkých“, „spravodlivej privatizácie“, „rodinného striebra a zlata“ sa neukázali šťastnými (trade-off). Drobní domáci investori nemohli poskytnúť dostatočné množstvo financií potrebných pre reštrukturalizáciu zastaraného neefektívneho a podkapitalizovaného podnikového sektoru, ktorý bol navyše zaťažovaný prílišnou orientáciou na výrobu v odvetviach s nízkou pridanou hodnotou. Masová forma privatizácie navyše rozdrobovala vlastnícke práva a sťažovala ich výkon, čo len ďalej prehĺbovalo neefektívnosť podnikovej sféry. Cestu privatizácie formou priamych predajov inštitucionálnym zahraničným investorom, ktorí disponovali potrebnými finančnými prostriedkami, manažérskymi schopnosťami a know-how (kvalitami toľko potrebnými pre potrebnú urýchlenú reštrukturalizáciu), vláda zbytočne oddaľovala. Politika vlády v rokoch 1994-1998 (a to nielen v hospodárskej oblasti) dospela až k tomu, že podmienky na Slovensku sa premietli do zhoršujúcich sa hodnotení popredných svetových ratingových agentúr, ktoré začali odrádzať potenciálnych zahraničných investorov. Táto situácia sa premieta do nízkeho prílivu PZI na Slovensko (pozri porovnanie s ČR), ktorý má významný vplyv na exportný sektor ekonomiky (pozri Tabuľku 7). Ako sme už viackrát spomínali, úloha zahraničného kapitálu v exportnej sfére je nenahraditeľná z hľadiska transformácie, zefektívnenia a prechodu na sofistikovanejšiu a konkurencie-schopnejšiu produkciu. V tejto oblasti teda Slovensko neuspelo, nízky príliv PZI a neefektívna privatizácia spomalili reštrukturalizáciu a podkopali necenovú konkurencie-schopnosť slovenského exportu, čo sa postupne darí meniť až od roku 2000 (najmä zásluhou prvej a teraz druhej Dzurindovej vlády). V období, kedy SR ešte len začína prežívať svoj investičný boom, sú v okolitých krajinách už dávno evidentné pozitívne vplyvy PZI na ZO, ktoré sa odrážajú v postupnom zvyšovaní exportov v desiatkach podnikov so zahraničnou účasťou.

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že výrazná deficitnosť obchodnej bilancie SR v priebehu skúmaného obdobia sa odrazí v jednostranne negatívnom hodnotení vývoja ZO SR. Samotná deficitnosť obchodnej bilancie ale na takéto hodnotenie nestačí, je treba spoznať

a pochopiť procesy stojace v jej pozadí. Ponajprv si na základe porovnania so ZO ČR povšimnime, že absolútna výška deficitu obchodnej bilancie v skúmanom období nikdy výrazne neprevyšuje výšku deficitu obchodnej bilancie v ČR (tým skôr pri prepočítaní nominálnym výmenným kurzom). Vyšší podiel deficitu obchodnej bilancie na HDP v SR oproti ČR teda nespôsobuje nedostatočný exportný výkon ZO SR (exportná výkonnosť je dokonca vyššia ako v ČR) ale mimo iného výrazne nižšia úroveň HDP na obyvateľa. S tým súvisí aj ďalší problém slovenského zahraničného obchodu, a síce nedostatočná úroveň domácej ponuky. Tá nedokáže uspokojiť rastúci domáci dopyt, čo spôsobuje prílišný rast importov, ktorý nedokáže eliminovať ani pomerne uspokojivý rast exportnej výkonnosti. Reformné kroky vlády (1999) pritom prostredníctvom fiškálnej reštrikcie, zvyšovania nepriamych daní a opätovného zavedenia dovoznej prirážky iba dočasne obmedzujú domáci dopyt a dovoz a neriešia štrukturálne problémy slovenskej ponuky. Šanca vyvážiť tieto nedostatky v hospodárskej politike sa núka prostredníctvom Eximbanky, ktorá má poskytovať v slovenských podmienkach proexportnú inštitucionálnu podporu. Podkapitalizovanosť Eximbanky ale znemožňuje výraznejšiu angažovanosť na podpore exportu, keď napr. v roku 1998 podporila Eximbanka úvermi len 0,8% celkového vývozu, čo je žalostne málo v porovnaní s 5,5% podobnej inštitúcie v ČR (EGAP). Pomerne veľkú disproporciu medzi exportnou výkonnosťou a dovoznou náročnosťou v SR sa tak darí potláčať len prostredníctvom posilňovania cenovej konkurencie-schopnosti slovenskej produkcie (devalvácia v roku 1998), ktorá je ale odbúravaná rýchlym rastom reálnych miezd. V tejto situácii sa javí základnou úlohou pre ZO SR transformácia komoditnej štruktúry ZO v prospech exportu výrobkov s vyššou pridanou hodnotou, menej citlivých na zmeny cenovej konkurencie-schopnosti, a obmedzenie importov prostredníctvom posilňovania ponuky určenej pre domáci trh. Pozitívne tendencie v tejto oblasti sú viditeľné najmä od roku 2002. Dôvodom je zmena vlády, zlepšovanie imagu Slovenska, zvýšený príliv PZI, rastúca podpora exportu a pod.

Z hľadiska komoditnej štruktúry ZO SR bolo kľúčovým vymaniť sa so závislosti na ťažkom strojárstve a prejsť na exportnú výrobu v odvetviach s vyššou pridanou hodnotou. To sa dlhšiu dobu nedarilo práve v dôsledku toho, že výroba v odvetviach s vyššou pridanou hodnotou je zväčša relatívne kapitálovo náročnejšia, pričom Slovensku chýbal potrebný kapitál (v dôsledku zvolenej formy privatizácie a nedostatočného prílivu PZI). Navyše bola hlavná komparatívna výhoda Slovenska v lacnej pracovnej sile, a teda v odvetviach relatívne náročnejších na prácu, s nižšou pridanou hodnotou. Nehľadiac na chýbajúci kapitál, pri likvidácii týchto odvetví

a presune pracovnej sily do kapitálovo náročnejších odvetví by došlo k rastu už beztak veľkej nezamestnanosti (opäť trade-off). Každá snaha o zefektívnenie výroby a s ním súvisiace prepúšťanie tak narazila na politický a spoločenský odpor. Mimo negatívnych vplyvov na export mala táto skutočnosť citelný dopad aj na spomínanú úroveň domácej ponuky – bezmála 50 tisíc ľudí napojených na výrobu vo VSŽ Košice predsa produkovalo také množstvo železa, ocele a plechov, ktoré nemohlo byť umiestnené na domácom trhu a nízka pridaná hodnota v tomto sektore spochybnila aj ich význam pre slovenský export. Nepriaznivý stav v komoditnej štruktúre ZO SR nedokázal zmeniť ani najväčší slovenský exportér Volkswagen Bratislava, keďže fungoval ako prevažne exportná enkláva s minimálnym napojením na domácu ekonomiku a nízkym stupňom finalizácie. Aj v tejto oblasti ale dochádza v poslednom období k pozitívnym zmenám, pričom prím hrajú opäť zahraničné investície. Podiel strojov a prepravných zariadení na slovenskom exporte sa postupne zvyšuje a váha tradične silnej výroby železa a ocele a materiálových medziproduktov na slovenskom exporte sa postupne znižuje.

Poslednou oblasťou, ktorá si zaslúži pozornosť je zmena v teritoriálnej štruktúre ZO SR. Jednoznačne kladne možno hodnotiť rýchly prechod z trhov RVHP na lukratívne trhy krajín EÚ. Aj tu však narazíme na určitý trade-off. Za to, že je Slovensko schopné umiestňovať svoju produkciu na vyspelých svetových trhoch, sme zaplatili prílišnou závislosťou na hospodárskom cykle v týchto krajinách (prejavilo sa to napr. v roku 1996). Z tohto pohľadu sa prechod na trhy krajín EÚ javí len ako úspech v prvotnej etape. V druhej etape transformácie teritoriálnej štruktúry ZO SR by bolo zaujímavé presmerovať časť exportných kapacít na trhy expandujúcich krajín juhovýchodnej Ázie a Číny, čím by sa zabezpečili ďalšie lukratívne odbytká s perspektívou vyššieho rastu ako v krajinách EÚ. Navyše by sa zvýšila diverzifikácia teritoriálnej štruktúry ZO SR, čo by v budúcnosti mohlo napomôcť úspešnému prekonávaniu európskych hospodárskych cyklov, ktorých bude SR navyše vďaka členstvu v Únii čoskoro súčasťou.

Konečné hodnotenie vývoja ZO SR v období 1993-2004 teda môžeme rozdeliť na dve časti. Vývoj do roku 1998 bol uspokojivý z pohľadu zmien v teritoriálnej štruktúre ZO a narastaní objemu ZO. Koncom tohto obdobia sa ale začínajú čoraz viac prejavovať štrukturálne nerovnováhy na strane domácej ponuky, ktoré zväčšujú dovoznú náročnosť slovenskej ekonomiky. Navyše je postupne čoraz citelnejší deficit zahraničných investícií, ktoré chýbajú najmä v procese reštrukturalizácie exportne orientovaných podnikov a posilňovaní necenovej konkurencie-schopnosti slovenskej produkcie. Po roku 1998 sa situácia mení, hlavnú úlohu pri

reštrukturalizácii podnikovej sféry a prudkom raste exportnej výkonnosti hraje zvýšený príliv zahraničných investícií. Pozitívne zmeny sú viditeľné najmä po roku 2002, kedy deficit obchodnej bilancie výrazne klesá, pričom pozitívny výsledok ešte dočasne skresľujú vplyvy dovozov v dôsledku nebývanej investičnej aktivity. Dovočná náročnosť Slovenskej republiky pritom od roku 2001 nerastie, čo naznačuje určité pozitívne zmeny na strane domácej ponuky a vytvára (mimo zvyšovania exportnej výkonnosti) ďalší príslub pre znižovanie deficitu obchodnej bilancie v budúcnosti.

5. Vyhliadky SR do blízkej budúcnosti

Vyhliadky SR v oblasti zahraničného obchodu v blízkej budúcnosti sa odrážajú už na prvých predbežných údajoch za rok 2005, ktoré zverejnil Štatistický úrad SR.

Tabuľka č.12: ZO SR v roku 2005, v mil. Sk, v bežných cenách, FOB

	január	február	marec
dovoz	68 481	73 912	80 198
vývoz	67 247	69 672	76 661
saldo	-1 233	-4 240	-3 537

Prameň: Štatistický úrad SR

Za prvé tri mesiace roku 2005 je ZO SR mierne deficitný, pričom za rovnaké obdobie v roku 2004 bol prebytkový. V pozadí týchto čísel je skutočnosť, že „...rast dovozov predbieha rast vývozov už niekoľko mesiacov, čo ovplyvňujú na strane dovozov zvýšené objemy dovážaných investičných celkov a rastúci spotrebiteľský dopyt, a na strane vývozu vysoká porovnávacia báza z minulého roku“⁶⁹. Tendencia zvyšovania dovozov súvisiacich s investičnou aktivitou sa bude v najbližšej budúcnosti rastúcou mierou podieľať na prehĺbovaní deficitu obchodnej bilancie, keďže prevážna väčšina investícií prichádzajúcich na Slovensko má doposiaľ formu ohlásených investícií a na ich zrealizovanie si treba počkať. Dôkazom sú čísla za rok 2004, ktoré napriek faktu, že SR vplyvné zahraničné médiá ozačujú (najmä vďaka daňovej reforme a lacnej pracovnej sile) za investičný raj, dokazujú, že reálne u nás zahraničné subjekty zatiaľ investujú menej ako v okolitých krajinách⁷⁰. Reálny príliv zahraničných investícií začne podľa analytikov ekonomika pociťovať "šťasti už tento a naplno budúci rok"⁷¹. Nemala by sa o to zaslúžiť len privatizácia Slovenských elektrární, ktorá významne pohne tohtoročnými štatistikami, ale aj postupné zrýchľovanie tempa investičnej výstavby naviazanej na závody automobiliek PSA v Trnave a Kia v Žiline. Dovozy vyvolané prevážne investíciami dvoch spomenutých automobiliek by mali dočasne prehĺbiť deficit na účte obchodnej a platobnej bilancie. Podľa prognózy OECD by sa mal deficit na bežnom účte platobnej bilancie v roku 2005 prehĺbiť na úroveň 5,7% HDP (oproti 3,6% v roku 2004) pri medziročnom raste exportu o 11% a importu o 11,9%. V roku 2006 by sa mal tento pokles zmierniť na úroveň 5,3%, pri medziročnom raste exportu o 11,8% a importu o 11,5%. V roku 2006 sa majú postupne začať prejavovať pozitívne efekty PZI urýchľujúce exportný rast slovenskej ekonomiky, v dôsledku

⁶⁹ SME zo 7.4.2005, *ZO skončil vo februári podľa trhu s deficitom 1,7 až 3 mld.Sk*

⁷⁰ v minulom roku to bolo v ČR 435 USD na obyvateľa, v Maďarsku 397 USD, v Poľsku 203 USD a na Slovensku iba 155 USD zahraničného kapitálu na obyvateľa

⁷¹ SME z 26.4.2005, *Najmenej investícií chodí k nám*

čoho by po plnej spustení automobilovej výroby v oboch spomínaných závodoch v roku 2007 mohla začať prebytková éra ZO SR. Automobilové investície by navyše podľa *guvernéra NBS* v krátkodobom a strednodobom horizonte mohli posunúť dynamiku rastu slovenskej ekonomiky nad úroveň 5 %.

Krátkodobé vyhlídky SR v oblasti ZO sú teda v podstate ružové. Po krátkodobom prehĺbení deficitu na bežnom účte platobnej bilancie v dôsledku investičných dovozov by totiž mala prísť éra, v ktorej bude hrať hlavnú úlohu vo vytváraní prebytkov zahraničného obchodu práve v súčasnosti investície hltajúce odvetvie automobilového priemyslu. Pre ZO SR je však do budúcnosti kľúčové nezaspať na vavrínoch, ďalej lákať zahraničné investície, smerovať ich do zaostalých regiónov východného a južného Slovenska a orientovať sa na high-tech produkciu s vysokou pridanou hodnotou, ktorá posilní perspektívu a konkurencie-schopnosť slovenského exportu a zaručí, aby slovenský ZO v budúcnosti „nestál a nepadal“ s automobilovým priemyslom ako slabé mláďa. Posledný vývoj ZO SR v nedávnej minulosti ale naznačuje, že by sa naopak v blízkej budúcnosti mohlo Slovensko predstaviť v spletitej džungli zahranično-obchodnej výmeny ako dynamický predátor.

6. Pramene a literatúra

Štatistické a právne pramene:

Colný zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 238/2001 Z. z., Colný zákon v znení neskorších predpisov

Colný zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 199/2004 Z. z., o zmene a doplnení niektorých zákonov

Sario: *Slovakia in figures*, Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu, Bratislava, 2003

Štatistický úrad SR: *Zahraničný obchod Slovenskej Republiky*, ŠÚSR, 1994

Štatistický úrad SR: *Zahraničný obchod Slovenskej Republiky*, ŠÚSR, 1995

Štatistický úrad SR: *Zahraničný obchod Slovenskej Republiky*, ŠÚSR, 1996

Štatistický úrad SR: *Zahraničný obchod Slovenskej Republiky*, ŠÚSR, 1997

Štatistický úrad SR: *Zahraničný obchod Slovenskej Republiky*, ŠÚSR, 1998

Štatistický úrad SR: *Zahraničný obchod Slovenskej Republiky*, ŠÚSR, 1999

Štatistický úrad SR: *Zahraničný obchod Slovenskej Republiky*, ŠÚSR, 2000

Štatistický úrad SR: *Zahraničný obchod Slovenskej Republiky*, ŠÚSR, 2001

Štatistický úrad SR: *Zahraničný obchod Slovenskej Republiky*, ŠÚSR, 2002

Štatistický úrad SR: *Zahraničný obchod Slovenskej Republiky*, ŠÚSR, 2003

Vyhláška Ministerstva financií Slovenskej republiky č. 251/2001 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia Colného zákona

Vyhláška ŠÚ SR č. 572/2003 Z. z. a zákon č. 250/2003 Z. z., o zbere a spracovaní informácií

WIIW: *Handbook of Statistics: Countries in Transition 2003*, WIIW-WIFO, Vienna, 2003

Literatúra

Beblavý, M.: *Monetárna politika*, In: Marcinčin, A., Beblavý, M. (editori): *Hospodárska politika na Slovensku 1990-1999*, Centrum pre spoločenskú a mediálnu analýzu a Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava, 2000

Brenton, P., Scott, H., Sinclair, P.: *International trade*, Oxford University Press, 1997

Cahlík, T.: *Makroekonomie*, Nakladatelství Karolinum

Economic Survey of Europe in 1993-1994, Economic Commission for Europe, UN, 1997

Holman, R a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*, Praha, C-H. Beck, 1999

Jakoby, M., Pažitný, P.: *Celkový ekonomický vývoj*, M.E.S.A 10, Bratislava 2001

Jakoby, M., Nižňanský, V.: *Sľuby a realita – slovenská ekonomika 1995-1998*, M.E.S.A 10, Bratislava, 1998

- Jakoby, M.:** *Zahraničný obchod*, In: Marcinčin, A., Beblavý, M. (editori): *Hospodárska politika na Slovensku 1990-1999*, Centrum pre spoločenskú a mediálnu analýzu a Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava, 2000
- Jakoby, M.:** *Zahraničný obchod a zahraničné investície*, In: Marcinčin, A. (editor): *Hospodárska politika na Slovensku 2000-2001*, Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava, 2002
- Kreinin, E. Mordechai:** *International economics- A policy approach*, Dryden Press, 1998
- Lindert, H. P., Pugel, A.T.:** *International economics*, Irwin, 1996
- Matejašák, M.:** bakalárska práca *Príliv priamych zahraničných investícií do Českej a Slovenskej republiky v rokoch 1993-2003*, IES, 2004
- NBS:** *Výročná správa 1993*, NBS, Bratislava, 1994
- NBS:** *Výročná správa 1994*, NBS, Bratislava, 1995
- NBS:** *Výročná správa 1995*, NBS, Bratislava, 1996
- NBS:** *Výročná správa 1996*, NBS, Bratislava, 1997
- NBS:** *Výročná správa 1997*, NBS, Bratislava, 1998
- NBS:** *Výročná správa 1998*, NBS, Bratislava, 1999
- NBS:** *Výročná správa 1999*, NBS, Bratislava, 2000
- NBS:** *Výročná správa 2000*, NBS, Bratislava, 2001
- NBS:** *Výročná správa 2001*, NBS, Bratislava, 2002
- NBS:** *Výročná správa 2002*, NBS, Bratislava, 2003
- NBS:** *Výročná správa 2003*, NBS, Bratislava, 2004
- OECD:** *OECD Economic surveys: Slovak republic*, OECD, Paris, 1999
- OECD:** *OECD Economic surveys: Slovak republic*, OECD, Paris, 2002
- OECD:** *Prognóza vývoja na Slovensku*, OECD, 2005
- Outrata, R.:** *Medzinárodná konkurencie-schopnosť slovenského priemyslu a process približovania k Európskej únii*, Ekonomický časopis, č. 46
- Revenda, Z. a kolektív:** *Peněžní ekonomie a bankovnictví*, Management Press, Praha, 2000
- Sachs, J.:** *Economic transition and the exchange rate regime*, American Economic Review, no. 2, 1996

Tomšík, V.: *Komparace makroekonomického vývoje transformačních ekonomik – České republiky, Maďarska a Polska s důrazem na vývoj zahraničního obchodu a platebních bilancí*, Sociální trendy, 1997

Yarbrough, B.V. and Yarbrough, R.M.: *The world economy (Trade and finance)*, Dryden Press, Fort Worth, 1994

Časopisy a noviny

SME zo 7.1.2005: *Deficit ZO vytvorí dovozy vyvolané investíciami*

SME z 11.3.2005: *Ekonomiku už neťahá export, ale spotreba ľudí*

SME zo 7.4.2005: *ZO skončil vo februári podľa trhu s deficitom 1,7 až 3 mld.Sk*

SME z 26.4.2005: *Najmenej investícií chodí k nám*

SME z 29.4.2005: *Mikloš: SR sa nasýti investíciami aj bez stimulov*

SME z 1.5.2005: *Automobilové investície krátkodobo zvýšia rast ekonomiky*

SME z 5.5.2005: *Matador: stimuly pre Hankook sú príliš vysoké*

SME zo 6.5.2005: *Klub 500: podpora pre Hankook znevýhodňuje Matador*

SME z 24.5.2005: *OECD: Rast HDP Slovenska sa spomalí*

Internetové pramene

europa.eu.int

unstats.un.org

www.economy.gov.sk

www.eximbanka.sk

www.finance.sk

www.finance.gov.sk

www.ineko.sk

www.investopedia.com

www.mesa10.sk

www.nbs.sk

www.oecd.org

www.sme.sk

www.sario.sk

www.statistics.sk

www.worldbank.org

www.czso.cz

7. Príloha

Tabuľka č.13: Nezamestnanosť v SR, ročné ukazovatele (k 31.12)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
miera, v %	14,8	13,1	12,8	12,5	15,6	19,2	17,9	18,26	17,45	15,6

Prameň: Štatistický úrad SR

Tabuľka č.14: Rast reálnych miezd, v %, medziročne

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
SR	3,2	4,0	7,1	6,6	2,7	-3,1	-4,9	0,8	5,8
ČR	7,8	8,7	8,7	1,3	-1,4	6,2	2,4	3,8	5,4
Maďarsko	7,2	-12,2	-5	4,9	3,6	2,5	1,5	6,4	13,6
Poľsko	0,5	3	5,7	7,3	4,5	4,7	1	2,5	2,4

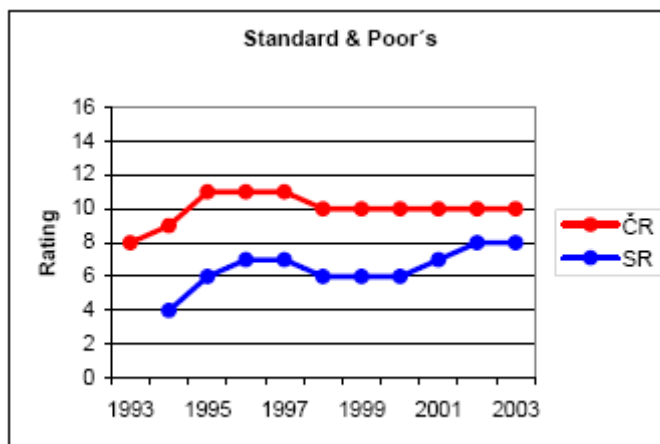
Prameň: Štatistický úrad SR, Český statistický úřad, WIIW

Tabuľka č.15: Inflácia v SR, podľa indexu spotrebiteľských cien

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
medziročná (k 31.12), v %	25,1	11,7	7,2	5,4	6,4	5,6	14,2	8,4	6,5	3,4	0,1

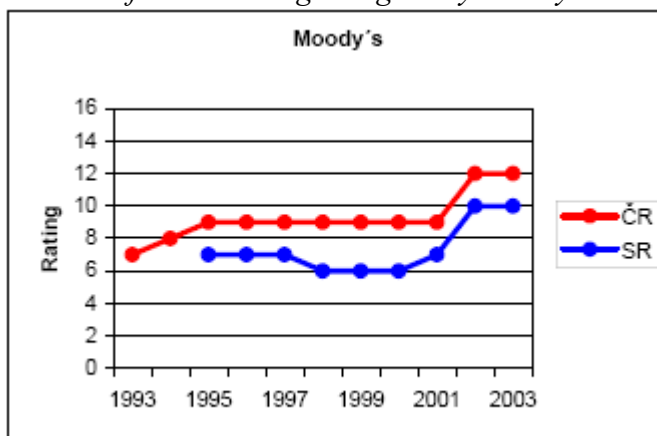
Prameň: NBS

Graf č.9: Rating od agentúry Standard & Poor's

Prameň: M. Matejašák: Príliv priamych zahraničných investícií do Českej a Slovenskej republiky v rokoch 1993-2003 (str. 11), IES, 2004

Graf č. 10: Rating od agentúry Moody's

Prameň: M. Matejašák: Príliv priamych zahraničných investícií do Českej a Slovenskej republiky v rokoch 1993-2003 (str. 12), IES, 2004